

CASTELUL PELIȘOR, SPAȚIU DE REPRESENTARE ȘI LOC DE DECIZIE POLITICĂ (1903–1938)

MACRINA-EMILIA OPROIU*

I. INAUGURAREA CASTELULUI PELIȘOR (24 MAI 1903)

Într-o frumoasă acuarelă pe pergament, pictată de Principesa Maria cu ocazia inaugurării și devenită astfel *Actul inaugural al Castelului Pelișor*, sunt imortalizate cuvintele ziditoare ale Regelui Carol I: „Noi, Carol I, Rege al României, clădit-am această casă alături de falnicul Castel Peleş pentru iubiții noștri nepoți. Sfințită de biserică spre a aduce binecuvântarea cerului, noi, Ferdinand, Principe al României cu Maria, Principesă primit-am această nouă clădire, cu inima recunoscătoare și plină de dragoste. Intrat-am cu ai noștri copii, Carol, Elisaveta și Maria, în anul mântuirii 1903, iar al domniei regelui Carol al 37-lea, în ziua de 24 Maiu. Datu-i-am nume, Pelișor”.

La festivitatea Inaugurării – programată să coincidă cu ziua de naștere a Reginei Victoria a Marii Britanii, în semn de omagiu adus defunctei suverane – au fost prezenți, conform semnăturilor olografe, alături de suverani și principii moștenitori, doamne de onoare ale Curții regale, arhitectul Castelului Pelișor, Karel Liman, Nifon, arhimandritul mănăstirii Sinaia, ofițeri superiori ai armatei române, personalități din lumea politică și culturală. Decorat cu delicate flori de iris și motive geometrice stilizate în spiritul *Artei 1900*, actul inaugural marca victoria simbolică asupra unei epoci apuse, în care cuvintele întemeietoare fuseseră sculptate în piatră sau turnate în bronz.

În *Povestea vieții mele*, Maria explică motivele practice ale mutării din Castelul Foișor, unde cuplul princiar locuise timp de aproape un deceniu: „Îmi fusese foarte drag acest prim cuib al nostru; era o locuință idilică. [...] Ajunsesese acum prea mică pentru familia noastră care creștea mereu, așa că Unchiul ne pregăti o casă mult mai încăpătoare, Pelișorul, unde locuiesc și acum, când sunt la Sinaia”¹.

Prezentă în anturajul cuplului princiar, Maude Rea Parkinson, guvernanta copiilor lui Take Ionescu și autoarea unui volum savuros de amintiri despre România, confirmă mărturia Reginei Maria: „Când au avut copii, casa a devenit

* Doctor în istorie, Muzeul Național Peleş; macrinaoproiu@gmail.com

¹ Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, vol II, București, Ed. RAO, 2013, p. 288.

neîncăpătoare, așa că și-au construit alta, aproape de castelul Peleş. Este o casă frumoasă, mult mai sofisticată decât „cabana”, dar, după părerea mea, nici pe jumătate la fel de frumoasă.[...]”².

În jurnalul său, secretarul regelui Carol al II-lea, Eugen Buhman, acuza condițiile improprie de locuire care au condus la mutarea din Castelul Foișor în anul 1903: „La 6 iunie al fiecărui an, cu exactitate matematică, toată Familia Regală pleca să ia reședință la Sinaia. Principii locuiau pe atunci încă în vechiul Foișor, neîncăpător și lipsit de lumină; abea acum începuseră să facă proiectul pentru clădirea Pelișorului”³.

Din scrisoarea adresată Regelui Carol I, plecat în străinătate la băi, la 14/27 august 1902, aflăm că mult așteptata inaugurare programată pentru data de 1 octombrie 1902 a trebuit să fie amânată. Ferdinand îi scria cu acest prilej lui *der Onkel*: „Casa cea nouă progresează, dar mă tem că nu va fi gata la 1 octombrie, deoarece nu este încă aici toată mobila și nici alte amenajări; camerele copiilor sunt foarte frumoase. Mergem zilnic acolo și de fiecare dată ne bucurăm tot mai mult și îți suntem tot mai recunoscători”⁴. Peste câteva zile, la 6/19 noiembrie 1902, Carol justifica amânarea către Leopold: „[...] Construcțiile fac progrese rapide; castelul mic este aproape mobilat, dar abia la anul viitor se vor putea muta în el, căci Nando și Missy vor pleca în curând la Cotroceni”⁵.

La rândul său, Ferdinand îl informează și pe Principele Leopold, prin scrisoarea din 20 noiembrie 1902, expediată la Sigmaringen, cu privire la progresele făcute la Pelișor: „Construcția castelului de aici progresează din plin; turnul cel mare, ce trebuie complet refăcut, a ajuns zilele acestea aproape de finisarea definitivă, este o construcție foarte ingenioasă din piatră”⁶.

În sfârșit, la 18/31 mai 1903, Carol I îi aduce la cunoștință fratelui său, Leopold, tot pe cale epistolară, iminenta schimbare din viața Principilor: „Peste opt zile cei de la Cotroceni se vor muta la Sinaia. Noi ne vom duce acolo pentru trei zile ca să asistăm la sfințirea noii biserici a mănăstirii”⁷. Într-adevăr, după ani de restaurare, noua biserică a mănăstirii Sinaia este sfințită la 21 mai 1903, în zi de mare sărbătoare creștină. Prezent la eveniment, Buhman consemnează totodată în jurnal și actul de sfințire al Castelului Pelișor, care a precedat inaugurarea desfășurată trei zile mai târziu: „Tot în aceeași zi, după-amiază, a fost și sfințirea Castelului Pelișor, noua locuință destinată Familiei Princiare, pentru care Foișorul

²Maude Rea Parkinson, *Douăzeci de ani în România (1889–1911)*, București, Ed. Humanitas, 2014, p. 177.

³Eugen Buhman, *Patru decenii în serviciul Casei regale a României. Memorii. 1898–1940*, București, Ed. Sigma, 2006, p. 32.

⁴*Scrisorile Regelui Ferdinand al României*, Târgoviște, Ed. Cetatea de Scaun, vol. I, 2015, p. 265.

⁵[Carol I, regele României], *Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen. 1878–1905*, București, Ed. Paideia, 2011, p. 479.

⁶*Scrisorile Regelui Ferdinand I...*, p. 243.

⁷*Scrisorile Regelui Carol I...*, p. 492.

devenise cu totul neîncăpătoare”⁸ și adaugă pentru posteritate câteva informații punctuale: „Clădirea a fost ridicată după planurile mult talentatului arhitect de la Castelul Peleş, Zdenko Liman și după indicațiile Principesei. Toate camerele de la etaj au fost amenajate exclusiv după gustul ei. Pictorul Ajdukiewicz a lucrat pentru una din camerele Principesei friza cu cai, ce se mai poate vedea și astăzi”⁹.

II. NAȘTEREA PRINCIPELUI NICOLAE (18 august 1903)

Inaugurarea Castelului Pelișor era grăbită și de evenimentul mult așteptat al nașterii celui de-al doilea moștenitor al tronului, Principele Nicolae (1903–1977), care are loc în dimineața zilei de 5/18 august 1903, la orele 10.10, sub atenta îngrijire a celebrului medic român Constantin Cantacuzino¹⁰. În *Povestea vieții mele*, Maria leagă mutarea la Castelul Pelișor de acest moment important din biografia sa: „La nașterea fiului meu al doilea, Niculae – al patrulea copil al nostru –, părăsirăm prima noastră locuință din Sinaia, Foișorul, o casă încântătoare, ascunsă printre brazii uriași, chiar sus în marginea pădurii”¹¹.

În același spirit, Regele Carol I scria de la București, la 29 decembrie 1902/1 ianuarie 1903, fratelui său Leopold: „Nașterea este așteptată pentru luna iulie, firește, la Sinaia, în noua casă”¹². După ce mama Principesei Maria, Ducesa Maria Alexandrovna de Saxa-Coburg-Gotha asistă la primele trei nașteri, Regele Carol I îi împărtășește fratelui său temerile legate de vizita acesteia la Sinaia: „Să sperăm că n-o să mai vină din nou mama ei. Nu mai este binevenită pentru nimeni, nici măcar pentru propria ei fiică. În ceea ce privește vizita sorei ei n-am mai auzit nimic și evit orice întrebare în privința asta”¹³. La rândul său, Ferdinand îi scria de la Sinaia, la 10/23 iunie 1903, fratelui său, Principele Karl de Hohenzollern-Sigmaringen: „Aici, în rest, toate sunt bune. Săptămâna viitoare așteptăm o sporire a numărului de membri ai familiei. Să dea Dumnezeu să fie băiat”¹⁴.

În jurnalul său, Eugen Buhman consemna într-un stil laconic evenimentul mult așteptat: „5 august 1903. Orele 10 și 10 dimineața s-a născut Principele Nicolae la Pelișor. Medic Dr. Cantacuzino. Mama și copilul în perfectă stare. Mare bucurie la Palat pentru cel de-al doilea fiu al Principelui Moștenitor. Ni s-a trimis câte o sticlă de șampanie tuturor celor de serviciu”¹⁵.

⁸ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 69.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ A.N.R., A.N.I.C., fond Casa regală, Principele Nicolae, dos. nr. I/1, f. 1 verso, f. 2.

¹¹ Maria, Regina României, *Povestea...*, vol. II, p. 287.

¹² *Scrisorile Regelui Carol...*, p. 484.

¹³ *Ibidem*, p. 484. Relațiile personale dintre suveranul român și mama Principesei Maria suferiseră un declin constant începând cu anul 1900, odată cu nașterea controversată a Principesei Mignon, la Gotha, în Germania, eveniment corelat de un schimb acid de scrisori între cei doi protagoniști.

¹⁴ *Scrisorile Regelui Ferdinand I...*, p. 273.

¹⁵ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 70.

Nașii micului Principe sunt enumerați de același autor¹⁶: „Nicolae, țarul Rusiei, Principele de Wales, Marele Duce Sergiu al Rusiei, Principele Frederic de Hohenzollern, Ducesa Maria de Saxa-Coburg-Gotha, Principesa Alexandra de Hohenlohe-Langenburg și Principesa de Hessa”. Țarul Nicolae al II-lea este reprezentat de către Prințul Dolgoruki: „Dimineața sosește Prințul Dolgoruki, adjutant general al țarului pentru a-l reprezenta pe acesta la ceremonia botezului împreună cu Ministrul Rusiei de Giers. Reprezentantul Principelui de Wales este Sir John Kennedy, ministrul Angliei. Micul Principe a fost purtat pe brațe de doamna de onoare a Principesei Maria¹⁷; botezul a fost celebrat de Nifon, starețul mănăstirii Sinaia, în Sala cea mare a Castelului Peleş”¹⁸. Într-o scrisoare expedită la Coburg, la 15 octombrie 1903, Maria îi scria mamei sale în legătură cu acest eveniment: „Măine va avea loc botezul. Este mare agitație și eu nu am nici un moment doar pentru mine. [...]. Prințul Dolgoruki a sosit, trimis de Nicky, după ce se termină [ceremonia], trebuie să îmi fac apariția și să primesc felicitările”¹⁹.

La rândul său, Maria scrie cu mândrie în *Povestea vieții mele*: „Nicolae l-a avut ca naș pe țarul Nicolae al II-lea, al cărui nume i-a fost dat. Sosirea lui pe lume a fost primită cu bucurie de întreaga țară și de popor”²⁰. Din păcate pentru liniștea Regelui Carol I, Maria se bucură din plin de prezența sorei ei preferate, care petrece câteva săptămâni la Castelul Pelișor: „Ducky venise să stea cu mine înainte și după nașterea lui”²¹.

La 3 octombrie 1903, are loc botezul Principelui Nicolae, care este celebrat la Castelul Peleş²². Ca și în cazul nașterii, țarul Rusiei absentează și la botez, spre dezamăgirea Regelui Carol I, care îi scrie lui Leopold, de la Castelul Peleş la 8/21 octombrie 1903: „Botezul a decurs foarte frumos și solemn. Țarul Nicolae [al II-lea] a decis în ultima clipă să se lase reprezentat și l-a trimis în acest scop pe unul dintre generalii săi aghiotanți de mare încredere, vechiul meu prieten Nicolas Dolgoruki [...]”²³.

III. LOGODNA PRINCIPESII ELISABETA (12 octombrie 1920)

Cel mai important eveniment al anului 1920, derulat la Castelul Pelișor a fost logodna Principesei Elisabeta. După ani de tergiversări, determinate de caracterul

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Doamna de onoare a Principesei Maria era Zoe Râmniceanu, numită personal de Regele Carol I în acest post, prin decret regal la 27 decembrie 1901.

¹⁸ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 70: „Sala cea mare a Castelului Peleş” era Marele Salon sau Salonul Verde, pe locul căruia a fost amenajată, între anii 1906–1910, actuala sală florentină.

¹⁹ A.N.R., A.N.I.C., fond Casa regală, Regina Maria, Personale-Corespondență familie, dos. V/2519/1903, verso f. 1, f. 2 [trad.n.].

²⁰ Maria, Regina României, *op. cit.*, vol. II, p. 288.

²¹ *Ibidem*.

²² Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 70. Secretarul notează eliptic în jurnal: „La Castelul Peleş, botezul Principelui Nicolae”.

²³ *Scrisorile Regelui Carol I...*, p. 494.

capricios al Principesei și de permanenta încordare în relația mamă-fiică, Elisabeta acceptă în cele din urmă cererea în căsătorie a unui Principe fără tron, viitorul Rege George al II-lea al Greciei (1922–1924, 1935–1947). Odată aranjamentele făcute, Regele Ferdinand îi adresează Regelui Constantin I o scrisoare, în care îi propune să organizeze o logodnă discretă la Castelul Pelișor: „Mă gândisem desigur la Sinaia și am avut în vedere și doliul total în care se află acum ambele noastre familii²⁴ și aici toată ceremonia ar fi mai simplă și s-ar desfășura într-un cerc relativ restrâns”²⁵.

Evenimentul are loc la 12 octombrie 1920, de ziua de naștere a Elisabetei. Despre dineul care succede ceremonia de la Castelul Pelișor, Maria scria în jurnal: „Cina a fost servită pe măsuțe în holul central al Peleşului. Am dansat până târziu în marea sală de muzică”²⁶. Prezent la ceremonie, Eugen Buhman consemnează: „La Sinaia, în cerc intim, a avut loc la Pelișor logodna Prințesei Elisabeta cu Prințul George”²⁷. Secretarul regal comentează cinic: „Natural, căsătorie de conveniență, concepută pe planul amicităților Mariei”²⁸. La rândul lui, secretarul particular al Regelui Ferdinand, elvețianul Louis Basset nota laconic în jurnal: „Prințesa Elisabeta a României s-a logodit cu Prințul George al Greciei, după șapte ani de ezitări. [...] Prințul George nu dă impresia că și-ar dori tronul, iar Prințesa Elisabeta, chiar mai puțin decât el”²⁹.

IV. „LOGODNA NEOFICIALĂ” A PRINCIPESEI MIGNON (9 ianuarie 1922)

După eșecul proiectului de căsătorie cu Regele Boris al III-lea al Bulgariei, anul 1922 debutează cu „logodna neoficială” – cum o numește Buhman – a Principesei Mignon cu Regele Alexandru al Serbiei, care are loc la Castelul Pelișor la 8 ianuarie. „[...] în cercul intim al Familiei Regale, complectat cu Prinții Moștenitori ai Greciei. Au asistat, totuși, suita Regelui Alexandru, Take Ionescu, Deroussi, General Holban, Ciolak Antic, ministrul sârb de la noi, Colonel Vukovic – atașatul militar, Generalul Christescu – șeful Statului-Major al nostru, Curțile Regale și Prințiar. La finele dineului, Regele Ferdinand anunță logodna și ridică un toast pentru fericirea tinerilor logodiți, la care Regele Alexandru mulțumește în

²⁴ Anul 1920 a marcat dispariția la 24 octombrie, la Zürich, în Elveția, a Marii Ducese Maria Alexandrovna, mama Reginei Maria și a Prințului Alexandru al Greciei, fratele Principesei Elena de Grecia, care moare la 25 octombrie 1920, la Atena.

²⁵ *Scrisorile Regelui Ferdinand I...*, p. 424.

²⁶ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. II, București, Ed. Albatros, 2004, p. 278: „Marea Sală de muzică” era de fapt, sala mare de concert, situată la etajul nobil al Castelului Peleş. În timpul domniei Regelui Ferdinand era utilizată ca sală de recepție.

²⁷ Eugeniu Buhman, *op. cit.*, p. 230. *Idem*, Radu Tudorancea, *Le double mariage dynastique helleno-roumain (février-mars 1921)*, în „Historical Yearbook”, vol. IV, 2007, pp. 145–152.

²⁸ *Ibidem*, p. 230. A.N.R., A. N. I. C., fond Casa regală, Principesa Elisabeta, dos. I/2, f. 1, verso, f. 2. *Ibidem*, Registrul Stării Civile al Familiei Regale pentru înscrierea actelor de publicațiune relative la căsătorie, I/63, ff. 1, 2.

²⁹ Louis Basset, *Războiul unui slujitor devotat*, București, Ed. Humanitas, 2019, pp. 378–379.

cuvinte mișcătoare, arătând adâncă bucurie de a putea asigura o viață fericită viitorei sale soții. A doua zi seara, Regele Alexandru se înapoiază la Belgrad”³⁰.

Regina Maria avea să scrie în jurnal în legătură cu acest eveniment: „Mignon, draga de ea, are desigur emoții. El a făcut însă o plăcută impresie asupra noastră. Fără îndoială, nu pot spune că este foarte atrăgător fizic, cel puțin nu în ceea ce mă privește. Genul foarte sudic nu mă atrage și mai poartă și *pince-nez*. Are însă o alură bărbătească”³¹. „[...] Am avut un mare dejun oficial, după care tinerii au făcut o plimbare pe zăpadă. La întoarcere, le-am oferit un ceai în camera lui Nando. [...] În final am cinat la Pelișor cu toții din *suite* și după cină am stat puțin de vorbă cu diverși sârbi”³². „În final, am avut o mare recepție de logodnă, la care s-au bucurat împreună sârbi și românii. Firește, Take Ionescu radia, simțindu-se cu adevărat naș al întregii situații”, scria Maria³³.

V. CUNUNIA CIVILĂ A PRINCIPESEI ILEANA (26 iulie 1931)

În vara anului 1931, are loc fastuoasa nuntă de la Castelul Peleş a Principesei Ileana cu arhiducele Anton de Habsburg. După logodna din 17 iulie, care a avut loc la Palatul Cotroceni, la 26 iulie 1931, în holul de onoare al Castelului Pelișor se desfășoară ceremonia simplă a cununiei civile³⁴. În zilele care au precedat cununia și nunta, Maria – imobilizată la pat – participă la recepția oferită de Rege în cinstea Ilenei la 24 iulie, la Castelul Peleş, apoi oferă părinților arhiducelui Anton un ceai la Castelul Pelișor³⁵.

Sâmbătă, 25 iulie, se pregătește pentru prânzul la care iau parte familiile celor doi tineri. La orele 5 după-amiaza, reprezentanții guvernului sunt primiți în holul de onoare de la Castelul Pelișor, unde îi oferă Ilenei un colier cu diamante. În numele Școlii Politehnice i se dăruiește o brățară cu diamante. Mihail Manoilescu oferă bonuri bancare, iar Regele Marii Britanii, George al V-lea și Regina May of Teck îi trimit un serviciu din argint³⁶. Prezent la eveniment, Buhman scria: „Căsătoria civilă are loc la Castelul Pelișor. Asistă numai Familia Regală, [Constantin Hamangiu], Ministrul Justiției, [Constantin Ilasievici], Mareșalul Curții, adjutanți de serviciu. Cu această ocazie, este emis un proces-verbal de constatare a căsătoriei. La Pelișor, tinerii căsătoriți primesc felicitări și cadouri. Sunt prezenți părinții mirelui. Maria oferă cuplului marele pandant cu safir, un șirag de perle și o brățară cu diamante”³⁷. Banca Națională, o casetă din aur cu

³⁰ Eugeniu Buhman, *op. cit.*, p. 242.

³¹ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. IV, București, Ed. Albatros, 2005, p. 30.

³² *Ibidem*, p. 31.

³³ *Ibidem*, p. 33.

³⁴ A.N.R., A. N. I. C., Registrul Stării Civile al Familiei Regale pentru înscrierea actelor de publicațiune relative la căsătorie, dos. I/63, ff. 5–7.

³⁵ *Idem*, fond Casa regală, Regina Maria-Personale-Activitate Literară-Memorii, rola 482, dos. III 180/1931, caietul LXXIX, 24 iulie 1931, f. 121.

³⁶ *Ibidem*, ff. 122-123: Mențiunea apare la 25 iulie 1931.

³⁷ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 224.

200 de monezi de aur, iar Principesa Elisabeta, o lucrare pictată de ea însăși și o icoană din argint³⁸.

Irina Procopiu, doamnă de onoare a Reginei Maria, notează în *Jurnal*: „Scrisoare de la Regină, *rather sad*. Căsătoria e fixată pentru 26 iulie, la Sinaia”³⁹. În *Însemnările sale zilnice*, Maria descrie contextul ceremoniilor din 26 iulie și momentele emoționante ale despărțirii oficiale de fiica sa dragă: „Ea [Ileana] s-a îmbrăcat în marea mea garderobă și apoi coaforul Beer a venit ca de obicei să aranjeze voalul și *beteală*”⁴⁰. „Este foarte simplu aranjată și arată fermecător datorită atitudinii ei demne”⁴¹. Maria notează: „Întreaga familie s-a reunit la Castelul Pelișor pentru cununia civilă, care s-a desfășurat în camera Majestății Sale. Martorii Ilenei au fost Carol [al II-lea] și Friedel, pentru Anton, Franz Joseph și Carly. Dar actul a fost semnat de toți cei prezenți”⁴². Ceremonia este urmată de „Plecarea de la Pelișor, la Peleş”⁴³, unde „La ora 11 a avut loc căsătoria prințesei Ileana cu arhiducele Anton, în holul de la Peleş. Asistă corpul diplomatic, guvernul, Curtea și invitații prințesei Ileana. Ceremonie frumoasă, mișcătoare. Regina, teribil de emoționată”⁴⁴.

VI. VIZITE OFICIALE LA CASTELUL PELIȘOR

Construit în vecinătatea Castelului Peleş, reședința oficială a Monarhiei române, Castelul Pelișor este vizitat în anii de după inaugurare și până la moartea Regelui Carol I de un număr limitat de personalități ale vieții politice. Vizitele oficiale se desfășurau de regulă, la Castelul Peleş, în timp ce doar vizitele private aveau loc aici. Tânărul cuplu Ferdinand – Maria era vizitat de câțiva prieteni apropiați sau membri ai celor două familii princiere, care apăreau destul de rar și doar cu permisiunea suveranului.

Prima vizită oficială la Castelul Pelișor, realizată în contextul serbărilor de sfințire a celor două ctitorii ieșene, biserica Sfântul Nicolae și biserica Trei Ierarhi⁴⁵, unde participă întreaga familie regală, este aceea a Principelui Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele cel mare al Principelui Ferdinand. Wilhelm vine la Sinaia în toamna anului 1904 și întreprinde „plimbări lungi”⁴⁶, menite să-i reveleze frumusețea peisajului, în locul manevrelor militare, amânate din cauza secetei cumplite. Trece din nou pragul Castelului Pelișor în anul 1910, cu ocazia sărbătorii Paștelui⁴⁷.

³⁸ A.N.R., A.N.I.C., fond Casa regală, Regina Maria-Personale-Activitate Literară-Memorii, rola 482, dos. III 180/25 iulie 1931, caietul LXXX, f. 69.

³⁹ *Ibidem*, p. 53.

⁴⁰ *Ibidem*, rola 482, dos. III 180/26 iulie 1931, caietul LXXX, f. 126 [trad.n.].

⁴¹ *Ibidem*, f. 125 [trad.n.].

⁴² *Ibidem*, fila 126 [trad.n.].

⁴³ *Ibidem* [trad.n.].

⁴⁴ Irina Procopiu, *Pagini de jurnal (1891–1950)*, Iași, Ed. Polirom, 2016, p. 55.

⁴⁵ A. C. Cuza, *Însemnări din viață și documente omenesti*, București, Ed. Oscar Print, 2011, p. 15.

⁴⁶ *Scrisorile Regelui Ferdinand I...*, p. 280.

⁴⁷ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 120.

După eșecul proiectatei vizite a împăratului Franz-Josef din vara anului 1906, pentru care Regele Carol I a angajat vaste modificări arhitectonice la Castelul Peleş, la 27 iunie 1909 debutează vizita, poate la fel de importantă, a unui alt Habsburg: arhiducele Franz-Ferdinand, moștenitorul coroanei monarhiei dualiste ajunge la Sinaia. După popasul la mănăstire și primirea oficială la Castelul Peleş, încheiată cu un dineu de gală, Franz-Ferdinand împreună cu contesa de Hohenberg sunt invitați și la Castelul Pelișor: „A doua zi, vineri, vreme splendidă. Arhiducii fac o vizită cuplului princiar la Castelul Pelișor, unde iau și dejunul”⁴⁸.

În seara aceleiași zile, Principele Ferdinand primește din partea arhiducelui ordinul *Lâna de Aur*, cea mai înaltă distincție austriacă⁴⁹. Vădit măgulit, îi scria de la Sinaia, la 7/20 iulie 1909, fratelui său Carlo: „La Sinaia am ajuns abia vineri, cu opt zile în urmă ca să fiu de față la primirea arhiducelui Franz Ferdinand care a venit cu prințesa Hohenberg și au rămas până marți seara. Au fost câteva zile frumoase și tihnite, care au avut categoric și o mare semnificație politică. [...]. Mi-a remis Ordinul «Lâna de Aur», o atenție pentru care îi sunt recunoscător împăratului Franz Joseph”⁵⁰. Fascinat de frumusețea peisajului, Ferdinand adaugă pe lângă cele relatate, impresiile sale personale: „Pe parcursul acestor zile Sinaia s-a arătat în lumina ei cea mai frumoasă, a fost cald și a fost soarele cel mai strălucitor, după ce mai înainte plouase aproape fără întrerupere”⁵¹. Conștient de importanța diplomatică a acestei vizite pentru Regele Carol I, Ferdinand adaugă cu ironie subtilă: „Unchiul a suportat foarte bine acele zile destul de obositoare, este viov cum n-a mai fost de multă vreme, face zilnic plimbări, este foarte bine dispus și bucuros că nu are nevoie să mai facă nicio cură”⁵².

În *Povestea vieții mele*, Maria, nu fără umor, își amintește de costumul de „picnic”, pe care, deopotrivă, invitați și oaspeți sunt obligați să îl poarte cu această ocazie: „[...] pălării mari, voaluri voluminoase și câte altele, între care șapca de automobil a lui Aunty și hainele rustice ale lui Franz Ferdinand. Iubitoare de frumos cum sunt din fire, nu mă pot hotărî să public aceea îngrozitoare fotografie, cu toate că, fără îndoială, i-ar face pe mulți să petreacă”⁵³.

După moartea Regelui Carol I, survenită în dimineața zilei de 28 septembrie/10 octombrie 1914, la Castelul Peleş, noul Rege, absorbit de responsabilitățile domniei, petrece tot mai puțin timp la Sinaia. La 1 septembrie 1915, expedia de la Castelul Pelișor fratelui său Carlo o scrisoare în care deplângea lipsa de timp: „De câteva zile mă aflu la Sinaia, unde copiii sunt de mai multe săptămâni. Am simțit nevoia de aer curat după ce toată vara până acum am stat la București într-o atmosferă nu tocmai plăcută”⁵⁴.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 112.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Scrisorile Regelui Ferdinand I...*, pp. 312–313.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, pp. 284–285.

⁵⁴ *Scrisorile Regelui Ferdinand I...*, p. 386.

Prima întâlnire brutală cu războiul a fost fără îndoială cea din 13 august 1915, care i-a avut ca protagoniști pe Ottokar Czernin, reprezentantul plenipotențiar al Imperiului Austro-Ungar la București (1913–1916) și pe Hilmar von dem Bussche, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar al Germaniei (1914–1916): „Într-o zi” – relatează Buhman –, „s-au pomenit la Castelul Pelișor cu Ministrul Czernin care cerea să vadă pe Regele fără prealabilă rugare. I s-a comunicat că Regele este în excursie pe munte și nu se știe când se va înapoia. Simțea că se pregătește ceva la noi și urmărea să prindă o declarație a Regelui, dar acesta a știut să evite orice întâlnire cu cei doi miniștri”⁵⁵.

Maria cataloghează întâlnirea cu Czernin drept „una din acele ciocniri viu întâmpărite în amintirea mea; s-a întâmplat spre sfârșitul anului 1915. [...] Îmi ceruse audiență și îl primii singură, invitându-l la o ceașcă de ceai în apartamentul meu. La început se purta ca un distins om de lume care vrea cu tot dinadinsul să placă unei doamne. Vorbi numai de subiecte fără vreun interes deosebit, dar treptat alunecă spre subiectul cel arzător și deodată ne găsim ca doi potrivnici, unul în fața altuia, într-un zăngănit de arme!”⁵⁶.

În stilul său ușor melodramatic, Maria descrie astfel tensionata întrevvedere cu Czernin: „Urmă o scenă chinuitoare, în timpul căreia Czernin își puse în joc toate bateriile. Începu prin a declara că soarta României era în mâinele mele. În zadar mă împotriveam și încercam să-l încredințez că nu era așa; stăruia că în puterea mea sta puterea de a rosti ultimul cuvânt”⁵⁷. Pe scurt, Czernin îi cere Mariei să grăbească intrarea României în război de partea Puterilor Centrale⁵⁸.

Despre von dem Bussche, la fel de puțin norocos în a-și atinge scopurile politice cu o totală lipsă de diplomatie, Regina scria: „După ce îmi expuse câteva chestiuni cam în tonul unui învățător cu aere protectoare, puse ca din întâmplare mâna în buzunar și scoase un pachetel de gloanțe dum-dum: *Dorește Majestatea Voastră să vadă ce fel de gloanțe întrebuințează Anglia în contra germanilor?* Mă sculai deodată și îi întorsei spatele; nu cu astfel de mijloace putea să mă câștige de partea lui”⁵⁹.

Un an mai târziu, Maria avea să întâmpine intrarea României în război – după Consiliul de Coroană de la Palatul Cotroceni – tot de la Castelul Pelișor: „Mă aflam la Sinaia. Trebuia să se iscălească convenția cu Aliații. [...] Vestea îmi fu telefonată seara de prințul Stirbey și transmisă de Simky [Lahovary]; eram în pat; răspunsei numai: *îți mulțumesc*, de parcă ar fi fost o veste ca oricare alta. [...]

⁵⁵ Eugeniu Buhman, *op. cit.*, p. 176.

⁵⁶ Maria Regina României, *Povestea vieții mele*, București, vol. III, Ed. RAO, 2013, p. 15.

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 15–16.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 16. De altfel, așa cum avea să mărturisească mai târziu, în memoriile sale, Regina Maria era legată de Otto Czernin printr-o prietenie timpurie. Soția ministrului era de origine engleză și Maria mărturisește: „Eram prietenă cu amândoi și auzeam pe fiecare povestindu-mi în felul său necazurile, dar nici unul nu se supăra că celălalt mi se destăinuia. Într-un chip ciudat ajunseseam, din pricina dragostei ce avea fiecare pentru mine, o trăsătură de unire între ei”.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 17.

Știam că avem război, război. [...] A doua zi mă sculai cu greaua mea taină și lumea întreagă îmi păru schimbată. [...] Ședeam la mine în odaie și știam că la etajul de jos, Nando stă față în față cu miniștrii și demnitarii lui și că îmbrățișa o cauză potrivnică tradițiilor sale”⁶⁰.

Mănată din urmă de tăvălugul războiului, familia regală își părăsește rând pe rând reședințele. Cuplul regal pleacă în grabă de la Castelul Pelișor în iarna anului 1916, cu puțin timp înainte de ocuparea Bucureștiului de către armatele feldmareșalului August von Mackensen, la 16 decembrie 1916⁶¹. La 28 noiembrie/11 decembrie 1916, Maria scria din Cartierul General de la Zorleni, după refugiul în Moldova: „Casă urâtă ca exterior, dar înăuntru e foarte primitoare, căci s-a adus aici câte ceva din frumosul mobilier de la Sinaia. Simții chiar o mare emoție văzând mobile din camera mea de aur, până și pernele mele preferate, așezate ici și colo la întâmplare”⁶². Aceste piese dragi de mobilier, creație a Atelierelor de Arte și Meserii de la Sinaia, în jurul anului 1909, după desenele lui Karel Liman și sugestiile decorative ale Reginei, o însoțesc și în anii grei ai războiului. De la Zorleni, ele sunt transportate la Iași, unde Maria avea să scrie: „Iași, marți 17/30 ianuarie [1917]: [...] e palatul în care a locuit pe vremuri Cuza. Mobila e o adunătură de tot soiul; câteva dulapuri și scaune frumoase de la Sinaia, înghesuite la un loc [...]”⁶³.

După anii de zbucium ai războiului, în care familia regală depășește cu greu momentele limită de pe câmpul de luptă, precum și actele de indisciplină ale Principelui moștenitor, care au culminat cu momentul dezertării din armată și a căsătoriei de la Odessa, cu Zizi Lambrino, la 31 august/13 septembrie 1918, are loc mult așteptata revenire. Joi, 7 august 1919, Ferdinand și Maria ajung la Sinaia după aproape trei ani de absență: „O mare primire la biserică. Biserica din Sinaia încă mai are clopotul. Totul este neschimbat. Multe emoții, prea multe se întâmplaseră de când am fost aici în acea dimineață de iarnă în timpul războiului după moartea lui Mircea. Totul părea să mă șocheze, dar Doamne, cât de bine a fost totul păstrat de credinciosul Liemann”⁶⁴. „Camerile mele” – scrie Maria în *Însemnările zilnice* – „sunt aproape toate în ordine, de-abia lipsește câte ceva”⁶⁵.

Treptat, viața își reia cursul obișnuit și după meditații pline de tristețe pentru cei căzuți în război, la 8 august 1919, Maria consemnează: „Ne-am îndreptat spre palatul cel mare să-l arăt invitaților mei, apoi ne-am urcat în mașini să mergem să distribuim multe lucruri la Bușteni în grădina unei biserițe”⁶⁶. „[...] Am luat prânzul la Pelișor, o invitase pe Elena Perticari, aerul făcea bine generalului [Perticari] și iubeau căsuța pe care le-o dădusem peste vară”⁶⁷.

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 57–58.

⁶¹ Maria Regina României, *Țara Mea*, București, Pavel Suru, 1919, pp. 157–159.

⁶² Eadem, *Povestea...*, vol. II, pp. 99, 100.

⁶³ *Ibidem*, pp. 130, 131. A.N.R., A. N. I. C., fond Casa regală, Castele și Palate, Castelul Peleş, dos. 424/1916, ff. 21–24; f. 30 și verso, ff. 31–32.

⁶⁴ Eadem, *Însemnări zilnice*, vol. I, București, Ed. Albatros, 1996, p. 261.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 262.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 263.

După ce la 8 iulie 1916, Ferdinand renunțase să mai acorde audiențe la Sinaia⁶⁸, acestea sunt reluate, așa cum rezultă din apelul adresat oamenilor politici de către Rege, după discuțiile din 12 septembrie 1919, de la Castelul Pelișor: „Pentru domnii din opoziție, / V-am rugat să veniți la mine pentru a vorbi despre situația actuală pricinuită prin demisiunea guvernului. Din conversațiile ce am avut împreună la Sinaia cunoașteți punctul meu de vedere. Am încercat să conving pe D[omnu]l Maniu să formeze un nou guvern care să întrunească în sânul său elemente din toate partidele; nu am reușit”⁶⁹.

Motivele politice de îngrijorare ale suveranului erau dublate de problemele de ordin administrativ. După război, Ferdinand face mari eforturi pentru a reînnoa relațiile compromise cu familia sa germană. La 10 octombrie 1919, expediază de la Castelul Pelișor o scrisoare către fratele său, Wilhelm, în care menționează comportamentul duplicitar al castelanului Wiecke, care – deducem din scrisoare – îi fusese recomandat de Wilhelm: „Sinaia, 10 octombrie 1919, / Dragul meu Wilhelm, / Frumoasele tale urări pentru ziua mea de naștere mi-au făcut cea mai mare și mai adevărată bucurie [...]. Vorbești despre fostul castelan Wiecke. [...] Nu i se reproșează doar faptul că i-a plimbat pe străini prin castel, dar comportamentul său a fost cu totul altul când era feldmareșalul Mackensen la Sinaia și când acesta din urmă era absent. Mackensen, al cărui comportament față de castelele mele nu pot decât să-l laud, dăduse ordine stricte”⁷⁰.

„Ceea ce i se reproșează lui Wiecke” – se justifică Ferdinand – „este că a făcut chefuri cu șampanie în locuința sa cu ofițerii germani, care au degenerat în niște beții oribile; aceste lucruri nu le-a făcut din înalt ordin, căci feldmareșalul impusese o linie fermă de conduită. A fost un om slab, ca de altfel toate creaturile de genul acesta, iar eu nu-l mai pot păstra în serviciul meu”⁷¹.

Anul 1921 debutează cu vizita premierului bulgar, Aleksandar Stamboliiski, al cărui obiectiv diplomatic era încheierea unei căsătorii între Principesa Mignon și Regele Boris al III-lea al Bulgariei. Cu toate că proiectul nu s-a materializat, a determinat însă reluarea relațiilor diplomatice cu Bulgaria după război. Vizita din 11 ianuarie 1921 a rămas celebră în istorie datorită jurnalului lui Constantin Argetoianu, care – cu umorul său proverbial – a transformat-o într-una dintre cele mai savuroase pagini ale memorialisticii românești: „Din dejunurile de la Pelișor, cel mai cu haz a fost dejunul la care a luat parte și Stamboliiski, atotputernicul prim-ministru bulgar din acele vremuri”⁷², scria Argetoianu.

Mareșalul Palatului, Nicolae Mișu, face – în această relatare *à la Rabelais* –, oficiile de traducător: „Vorbea pe bulgărește și Mișu traducea pe franțuzește – apoi din nou bulgărește răspunsurile Suveranilor... La un moment dat, pe când rumega,

⁶⁸ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 176.

⁶⁹ *Scrisorile Regelui Ferdinand I...*, p. 410.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 413. După ocuparea Bucureștiului, feldmareșalul Mackensen își stabilește Cartierul General al Armatei la Castelul Peleş.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Constantin Argetoianu, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI, partea a VI (1919–1922), București, Ed. Machiavelli, 1996, pp. 193–194. Argetoianu este invitat la dîneu în calitate de ministru al Justiției în guvernul Averescu.

namila a scârțâit din scaun, s-a întors spre Regina Maria, și a spus ceva – o lovitură directă. *Qu'est-ce qu'il dit? Qu'est-ce qu'il dit?* – a întrebat cu nerăbdare Regina. «Madame, – a precizat Mișu – Son Excellence admire la bonne mine de la Princesse Mignon et félicite votre Majesté d'avoir de si beaux enfants ...». – «Il est très gentile, très gentile, dites le lui...» a răspuns Regina. Mișu nu-și putea ține râsul, dar s-a executat, cel puțin așa ni s-a părut nouă⁷³.

Partea cea mai amuzantă a episodului – cea care provoacă hohote de râs – constă în felul în care autorul textului descrie grobianismul omului politic: „După dejun m-a luat deoparte și mi-a dat versiunea exactă a întrebării bulgarului și a răspunsului. „*Mă!* – a gorăit Stamboliiski – *ia întreabă pe baba (asta era Regina) dacă vrea să dea pe umflata (asta era Mignon) de nevastă Regelui nostru...*”. Iar răspunsul Reginei, Mișu l-a interpretat așa: *Baba socotește că umflata nu e de nasul vostru!* Cel puțin așa mi-a afirmat Mișu. Dar *baba* și *umflata* n-au fost niciodată în curent cu sentimentele și cu epitetele premierului bulgar [...]”⁷⁴.

După această descriere atât de pitorească, impresiile din jurnal ale Reginei Maria, legate de același eveniment, par lipsite de credibilitate: „În mod hotărât mă consideră mai importantă în țară și mi-a făcut complimente deosebite și foarte directe pentru tot ce am înfăptuit pentru România”⁷⁵.

În luna septembrie 1922, are loc vizita oficială a mareșalului polonez Pilsudski. Acesta sosește la 14 septembrie și este invitat la Castelul Pelișor: „Ne-am condus oaspetele la apartamentul său⁷⁶ și apoi, l-am așteptat la dejun, la Pelișor, unde a fost doar un mic grup, în timp ce ceilalți au dejunat în castelul cel mare. A fost o masă animată, plină de bune intenții reciproce și deloc obositoare”⁷⁷.

VII. PRIMUL CONSILIU DE COROANĂ (31 decembrie 1925) DE LA CASTELUL PELIȘOR

La 27 noiembrie 1925, Regina Alexandra, văduva Regelui Eduard al VII-lea al Marii Britanii, părăsea scena acestei lumi, după mai bine de opt decenii de viață, ocazie cu care familia regală a României își deleagă fiul cel mare să participe la funeraliile organizate la Londra. După înmormântare, Principele Carol se îmbarcă pentru Franța, unde o întâlnește pe Elena Lupescu, cu care se instalează la Milano, apoi la Veneția. De aici parvin cele două documente de renunțare la tron, la 12, respectiv, 28 decembrie 1925. Prin aceste renunțări scrise, Carol cerea „să fie șters dintre membrii familiei domnitoare a României” și „să mi se acorde un nume sub care îmi voi putea alcătui o nouă stare civilă ...”. Semnatarul mesajului preciza că a renunțat de bunăvoie și irevocabil la drepturile sale, angajându-se „să nu mă mai

⁷³ *Ibidem*, pp. 193–194.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Maria, Regina României, *Povestea...*, vol. III, p. 23.

⁷⁶ Mareșalul polonez a fost cazat la Castelul Foișor.

⁷⁷ Maria, Regina României, *Însemnări...*, vol. IV, p. 278.

întorc în țară timp de zece ani fără a fi chemat de cei în drept și fără autorizația suveranului”⁷⁸.

Tot acum, Carol expediază o scrisoare mamei sale, prin care îi aduce la cunoștință că „hotărârea mea este fermă”. Autorul mesajului sublinia că decizia sa nu i-a fost dictată de nimeni: „Hotărârea asta am luat-o din proprie voință și cu mintea limpede. Sunt gata s-o jur pe Biblie, în fața lui Dumnezeu”. Carol își exprimă în cuvinte patetice hotărârea și concluzionează: „mai bine prăbușirea decât desconsiderarea”, „am să știu să dispar fără urmă [...]”. Încă o dată, iertați-mă dar nu mi cereți să revin asupra acestei hotărâri. Am multe motive să nu renunț la ea”⁷⁹.

Gestul său radical din iarna anului 1925 a fost precedat de câteva incidente cu suveranii, conștienți de derapajele vieții sale amoroase, care au fost consemnate de Eugen Buhman și care au avut loc la Castelul Pelișor: „Joi, 22 octombrie 1925” – scria secretarul regal – „El a venit de bunăvoie să se explice cu tatăl său, care i-a spus niște adevăruri dureroase, arătându-i cum considerăm noi comportamentul lui, și că întreaga țară este indignată, ca și noi, lucru care va spori până el va fi pierdut cu totul”⁸⁰. Întrevederea cu Regele este precedată de cea cu Regina Maria, care scrie plină de amărăciune în jurnal: „Miercuri, 21 octombrie 1925: „Carol ne supără pe toți. Mă simt ca o nucă veche”⁸¹.

În *Memorii ascunse*, patriarhul Miron Cristea scria că, abia ajuns la Sinaia, a fost pus la curent cu viața amoroasă a Principelui Moștenitor: „În luna decembrie, fiind cam obosit de multe ocupațiuni m-am dus pentru câteva zile la Sinaia. Acolo aflu că prințul Carol are relații cu o evreică botezată Lupescu-Wolf, femeie divorțată, stricată. În preajma Crăciunului se zvonește că prințul Carol nu se mai întoarce de la Londra, plecat la înmormântarea reginei mame, și-a dus și pe evreică”⁸². La rândul lui, Constantin Argetoianu relatează: „Petrecusem foarte puține zile la Sinaia, iar în toamnă, înapoiindu-mă la București, am aflat că lucrurile mergeau prost între el și Principesa Elena [...]”. Aflasem la Sinaia ca toată lumea că se înamorasă de soția unui căpitan Tempeanu, de la Vânătorii de Munte, o roșcată frumușică”⁸³.

Constantin Hiott fusese trimis în Italia să convingă pe Principe să renunțe la abdicare, cu toate că atât Nicolae Iorga, cât și Constantin Argetoianu își oferă serviciile⁸⁴. „Cu ocazia plecării, survenite la 25 decembrie 1925, Constantin Hiott a primit de la Ferdinand niște instrucțiuni scrise în limba franceză. El avea misiunea

⁷⁸ Constantin Stan, *Patriarhul Miron Cristea și criza dinastică din România (1925–1930)*, în „ANGVSTIA”, nr. 8/2004, pp. 181–189 apud A.N.R., A.N.I.C., fond Casa regală, Regina Maria (secretariat), dos. 497 /1925, ff. L–2.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ Paul al României, *Carol al II-lea Rege al României*, București, 1991, pp. 286–287.

⁸¹ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. VII, București, Ed. Historia, 2008, p. 286.

⁸² Elie Miron Cristea, *Note ascunse. Însemnări personale (1895–1937)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1999, p. 101.

⁸³ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, partea a VI, 1923–1926, București, Ed. Machiavelli, 1996, p. 233.

⁸⁴ Nicolae Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om. Așa cum a fost*, vol. III, București, 1934, p. 107. *Idem*, Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, p. 237.

să-l convingă pe Carol să revină asupra deciziei. Totodată, mesagerul regal era obligat să constate „dacă principele este conștient de consecințele atitudinii sale. Una din condițiile puse de Regele Ferdinand întoarcerii fiului său era să-și schimbe radical viața intimă”⁸⁵. După cum se știe, Constantin Hiott merge la Milano, cu următoarea declarație, pe care Carol trebuia să o semneze: „Declar prin aceasta că renunț la toate drepturile, titlurile și prerogativele de care, în virtutea Constituției și a Statutului familiei regale, m-am bucurat până astăzi ca principe moștenitor al României și ca membru al familiei domnitoare. Renunț, totodată, la drepturile ce mi-ar veni prin legile țării asupra fiului meu și a averii sale. Mai declar că nu voi avea nici o pretenție asupra drepturilor la care am renunțat de bunăvoie și din proprie inițiativă și mă angajez, pentru binele tuturor, să nu mă întorc fără autorizația suveranilor”⁸⁶.

Potrivit colonelului Nicolae Condeescu, viitorul bibliotecar al Regelui Carol al II-lea, care primise de la guvern permisiunea să-l însoțească pe Principe, Constantin Hiott l-a salutat scurt și i-a înmănat lui Carol o scrisoare din partea Reginei Maria, precum și declarația de renunțare, cerându-i prințului să o copieze de mână. „Prințul a deschis scrisoarea Reginei: regrete, lacrimi, reproșuri și sfaturi, dar nici o încercare de împăcare nici aici.[...]. Carol și-a mușcat buzele, a mototolit scrisoarea și a spus: *Bine*”⁸⁷. Eugen Buhman nota în jurnal după această întrevvedere: „Marți, 29 decembrie 1925. Hiott telegrafiază: „Carol nu vrea să audă de nimic și perseverează în intenția lui criminală”⁸⁸.

Generalul Gheorghe Rasoviceanu, comandantul al Regimentului 9 Vânători de munte, erou de război și memorialist de ocazie, relatează o întâmplare petrecută la Sinaia, înaintea Consiliului de Coroană care a hotărât excluderea Principelui Carol de la tron și care arată cum a fost resimțită această decizie: „Într-una din seri toți ofițerii au fost invitați la cinematograful castelului Peleş și, ca de obicei, eu stăteam la spatele spectatorilor, într-o bancă goală. Pe când se rula filmul cu scene din Delta Dunării, simt că se așează lângă mine cineva [...] Era Majestatea Sa”⁸⁹. Prezent la Sinaia, în zilele zbuciumate de la sfârșitul anului 1925 și începutul anului următor, generalul era la curent cu derularea evenimentelor. El asistă neputincios la durerea sfâșietoare a Regelui Ferdinand, care îi mulțumește pentru atitudinea demnă pe care generalul și-a păstrat-o în ciuda tuturor presiunilor politice: „Mi se comunicase în suflet toată tragedia marelui chinuit. N-am mai văzut nimic din ce se rula. La sfârșit abia m-am ridicat. M. S. Regele părăsind locul s-a întors spre mine, cu o privire ce nu se poate tălmăci în cuvinte și cu o voce mai

⁸⁵ Constantin Stan, *Patriarhul Miron Cristea*, în „ANGVSTIA”, nr. 8/2004, Istorie, pp. 181–189, apud A.N.R., A.N.I.C., fond Casa regală, Regele Ferdinand-Acte personale, dos. 745/19225, ff. 1–2.

⁸⁶ Paul Quinlan, *Regele playboy*, București, Ed. Humanitas, 2001, p. 111; *Idem*, *Convocarea Consiliului de Coroană*, „Universul”, anul XLIV, No. 1, 30 Decembrie 1925, p. 1.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 111.

⁸⁸ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 343.

⁸⁹ *Mărturii contemporane. Regele Ferdinand I*, adunate de G. N. Budișteanu, 1933, pp. 326–327.

mult șuierată, îmi spuse: *Îți mulțumesc*. Am rămas stană de piatră. Capul îmi vâjâia, nu mai înțelegeam nimic. Adjutantul meu vine și mă scoală din toropeală”⁹⁰.

În după-amiaza zilei de 31 decembrie 1925, Regele convoacă la Castelul Pelișor un Consiliu de Coroană excepțional. După o oră de dezbateri, la care au fost prezenți șefii tuturor partidelor politice și patriarhul Miron Cristea, este luată decizia excluderii Principelui Carol din linia succesoră. Prezent la eveniment, Eugen Buhman notează în stilul său telegrafic: „Eram la Sinaia în această zi, când ni s-a semnalat convocarea unui Consiliu de Coroană, pentru orele 5, la Castelul Pelișor, sub președenția Regelui pentru a se lua act de renunțarea la Tron a Prințului Carol. Iau parte: Primul Ministru I. I. C. Brătianu, Miniștrii Alexandru Constantinescu, Vintilă Brătianu, Duca, Mărzescu, Gen. Mărdărescu, Dr. Angelescu, Tancred Constantinescu, Nicolae Săveanu, Nicolae Kirculescu, Nistor, Inculeț, G. Tătărescu și Cipăianu, Patriarhul Miron Cristea, Generalul Averescu, Iuliu Maniu, Nicolae Iorga, Mihalache, Vaida-Voievod, General Coandă, General Prezan, Mihai Orleanu, președintele Camerei”⁹¹.

La rândul lui, Constantin Argetoianu precizează: „Șefii de partid, Iorga, Maniu, Mihalache, generalul Averescu au fost convocați în ziua de 30 decembrie la un Consiliu de Coroană, fixat pentru a doua zi, 31 decembrie, la orele 4 p. m. la Sinaia. La acest Consiliu, în afară de Guvern și de șefii de partide, au mai fost poftiți președinții Corpurilor Legiuitoare, Pherekyde (Senat) și Orleanu (Cameră), Vaida-Voievod și generalul Coandă, ca foști președinți de Consiliu, Buzdugan, primul președinte al Curții de Casație și ca fost șef al Armatei în timpul războiului – Generalul Prezan. Și a mai fost poftit *in partidius infidelium* prietenul nostru Stere, adus pe ascuns la Sinaia să nu-l vadă Iorga [...]”⁹².

Argetoianu afirmă că marea majoritate a oamenilor politici nu cunoșteau motivele convocării: „Toți cei convocați au sosit la Sinaia joi dimineață, 31 decembrie cu un tren special, afară de Stere venit cu automobilul lui Știrbei. Șefii opoziției nu știau exact pentru ce fuseseră chemați, dacă pentru pronunțarea unei decăderi a Prințului de la drepturile sale, sau pentru satisfacerea unei renunțări a acestuia. Precizez faptul mai ales pentru Iorga, Maniu și Mihalache, pe care i-am adus de la gară și care, până în acel moment, nu fuseseră lămurii”⁹³. Regulamentul Consiliului era următorul: „Majestatea Sa îi va primi succesiv în audiență înainte de Consiliu și îi va pune în curent cu situația”⁹⁴.

Eugen Buhman surprinde atmosfera mohorâtă a zilei de iarnă, precum și decorul în care s-a desfășurat Consiliul, probabil, în Biroul Regelui Ferdinand, după ce numeroșii invitați au traversat Holul de onoare al Castelului: „După ce toată ziua fusese posomorâtă și friguroasă, la orele 5 se făcuse aproape noapte. Globurile

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 277.

⁹² Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, p. 240.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

electrice de la Castel își proiectau luminile lor violente asupra albului imaculat al zăpezii. Automobil după automobil cărau de jos de la gară nesfârșitul șir de figuri grave ale protipendadei care conducea destinele noastre și îi depuneau ca niște colete, la intrarea Pelișorului, unde lachei galonați îi primeau așa cum se primește la marile serbări ale Națiunii, în ciorapi lungi albi și pantaloni scurți roșii”⁹⁵.

Patriarhul Miron prezintă evenimentele în aceeași lumină ca și Buhman, în *Notele sale ascunse*, unde scria: „pe 31 decembrie 1925 primesc invitație de audiență la Rege. Bănuiam rău. Era chemat Consiliul de Coroană, Prințul Carol și-a dat renunțarea la dreptul de moștenitor al tronului, irevocabil. Era pentru a treia oară. Am plecat în preziua”⁹⁶. Patriarhul mărturisește că a încercat să împiedice luarea unei decizii: „Înainte de Consiliu, am fost în audiență la rege și la regină. Eu m-am adresat ca preot iertător, ca duhovnic și am făcut pedinte hotărârea mea finală [...]. Am zis ambilor: *Dacă M[ăria] Ta, ca tată, târziu la regina ca mamă, care l-ai născut, crescut, îl cunoașteți, îl iubiți mai mult ca oricine [...] credeți că îl mai puteți întoarce la vederi mai bune, să revină la datorie*”⁹⁷. Capul Bisericii propunea familiei regale să-i ceară Principesei Mignon să îl abordeze pe Principe, în vederea renunțării la decizia de abdicare. „Mi-au răspuns ambii – scria Miron Cristea mai târziu – mai rezolv Regina că are convingerea că nu se mai poate. El repetă renunțarea și acum e matur, știe ce face. Nu putem expune dinastia la mai multe zguduiri. Regele e pregătit pentru primirea renunțării tot așa de categoric”⁹⁸.

Miron Cristea nu a fost singurul care a încercat în ceasul al doisprezecelea să împiedice inevitabilul. Buhman relatează că Iorga s-a străduit din răputeri să convingă Casa regală: „A doua zi, la București, Iorga a povestit că de îndată ce a intrat la Pelișor s-a adresat în particular Reginei cu următoarele cuvinte: «Maiestate, înainte de a vesti Țării o hotărâre de asemenea greutate, dați-mi mie împuternicire să mă duc la Prințul Carol și să-i vorbesc așa cum știu să-i vorbesc. Îl cunosc bine și știu că am o oarecare trecere și înrăurire asupra sa. Lăsați-mă să încerc!». Regina, scurt și tăios: *Nu se mai poate face nimic cu el, e un stricat!*”⁹⁹.

În *Memoriile* sale, marele istoric afirma că, la refuzul Regelui Ferdinand de a renunța, a replicat nici mai mult, nici mai puțin: „Sunteți victima celei mai mari prostii care s-a făcut vreodată în această țară!”¹⁰⁰. Mult mai plastic, Argetoianu descrie astfel scena derulată între Regele Ferdinand și Nicolae Iorga: „Cum a sosit trenul în Sinaia, Iorga a țâșnit direct la Pelișor și o scenă dramatică a avut loc între el și Rege. [...] Bietul Ferdinand era așa de deprimat, încât nu putea vorbi. A arătat scrisorile, a citit declarația de renunțare a Prințului și a rugat pe Iorga să-l ajute în nenorocirea sa de Rege și de părinte, silit să primească, în interesul Țării, renunțarea Fiului său la drepturile sale de Moștenitor al Tronului și de Prinț...”¹⁰¹.

⁹⁵ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 277; *Idem*, Paul Quinlan, *op. cit.*, p. 112.

⁹⁶ Elie Miron Cristea, *op. cit.*, p. 101.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Constantin Stan, *art. cit.*, în „ANGVSTIA”, nr. 8/2004, pp. 181–189.

⁹⁹ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 278.

¹⁰⁰ N. Iorga, *Memorii*, vol. V, București, f.a., p. 70.

¹⁰¹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, p. 240.

În fața refuzului acestuia din urmă de a se resemna cu soluția excluderii, Ferdinand rămâne intransigent: „Regele asculta ca împietrit și din când în când repeta cuvintele: *Nu se poate! Nu se poate!... Cu Carol s-a terminat, nu e apt pentru Domnie!*”. În cele din urmă, Iorga a declarat Regelui că rămâne la părerea sa, dar că *nu vrea să-i îngreuneze sarcina și că-l va ajuta să urce calvarul său*¹⁰².

În Consiliul de Coroană care a urmat audiențelor individuale, Iorga și-a susținut până la capăt punctul de vedere pro-carlist. Argetoianu scria: „Singur Iorga a vorbit lămurit în favoarea Prințului. A arătat însă că situația sa era foarte grea, căci se afla pe de o parte față de hotărârea irevocabilă a Majestății Sale, iar pe de alta, față de sentimentele ce-l leagă de Prinț. Regele a întrerupt pe Iorga cu cuvintele: *Și hotărârea Prințului e irevocabilă...* – Sire, a replicat Iorga, a mai fost o hotărâre, irevocabilă, și atunci, la Bistrița am izbutit a readuce Majestății Voastre pe fiul său...”¹⁰³. Cu acest prilej, marele istoric emite judecăți de valoare, devenite axiomatice în memorialistica noastră: „Decis și eu a nu folosi pentru scopuri de partid această situație tragică, nu pot uita nici inima bună, nici inteligența superioară a Alteței Sale Regale, nici puterea sa de a munci pentru țară, nici simțul său pentru nevoile poporului. Și fiindcă se întâmplă că sunt și istoric, eu știu că *Regențele copiilor regali au fost întotdeauna dezastruoase pentru o dinastie și pentru o Țară. Doresc să nu fiu profet, iar vorbind astfel am mântuit sufletul meu*”¹⁰⁴.

Miron Cristea descrie sec atmosfera generală a Consiliului: „era o deprimare generală... ca la prohod”. Biograful Regelui Ferdinand, Eugen Wolbe, avea să scrie mai târziu: „Joi, 31 decembrie 1925. O zi acută de tortură. Cât a fost ziua de lungă, Maiestatea Sa i-a primit pe șefii partidelor politice, foștii *președinți ai consiliului*, patriarhul, Prezan, ca să le vorbească și să le declare că el, cu inima sfâșiată, a decis să accepte renunțarea fiului său, care, pentru a doua oară, și-a abandonat îndatoririle și țara și de data aceasta și pe soția și pe copilul său”¹⁰⁵.

„Sedinta Consiliului de Coroană” – scria și Argetoianu – „de la Sinaia din 30 decembrie (sic!) a fost agitată. Lumea politică fusese surprinsă de eveniment și partidele au fost silite să ia poziție fără deliberări și chibzuiri. În Partidul Național, lovitura a fost greu simțită, excluderea Prințului Moștenitor fiind socotită ca o înstăpânire și mai desăvârșită a lui Brătianu și a Partidului Liberal asupra Coroanei”¹⁰⁶.

„Regele a făcut o scurtă introducere, apoi citește hotărârea sa nestrămutată că îi primește abdicarea și îi roagă pe toți a-i sta în ajutor ca să se facă formele legale în liniște”¹⁰⁷. Ferdinand le cere celor prezenți „să primiți renunțarea precum am primit-o eu și să constatați că Alteța Sa Regală principele Carol a renunțat definitiv la succesiunea tronului României, la drepturile, la titlurile și prerogativele de care

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 242.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 344.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 238.

¹⁰⁷ Elie Miron Cristea, *op. cit.*, pp. 101–102.

se bucura” și a precizat că „succesiunea tronului României revine de drept Alteței Sale Regale – principele Mihai”¹⁰⁸. Regele a mai precizat că „n-a convocat Consiliul ca să-i ceară un sfat, ci ca să-l pună în cunoștință cu hotărârea luată și să ceară membrilor săi să-l ajute să aducă la îndeplinire această hotărâre”¹⁰⁹.

Prezent la Consiliu, Argetoianu comentează prestația Regelui vizavi de *problema Carol*: „Atât în Consiliul de Coroană de la Sinaia din 30 decembrie (sic!) cât și în audiența lui Iorga de la Cotroceni din 4 ianuarie 1926, Regele Ferdinand s-a înfățișat abulic, cu ochii scurși, cu gesturi incoherente și sacadate, ca o păpușă ale cărei sfori le trăgeau alții”¹¹⁰. Argetoianu scria că țărăniștii au avut opinii împărțite. „Conducătorii țărăniști n-au văzut în scandalul Prințului Carol decât un nou prilej să lovească în Brătianu”, afirmă Argetoianu, care adaugă: „Ura împotriva lui Brătianu a fost însă mai tare, și decât dezgustul provocat de rușinoasa fugă, și decât ademenirile lui Stere: Partidul Țărănesc s-a clasat și el, în marea lui majoritate împotriva celor care voiau să o sfârșească la repezeală cu Carol”¹¹¹.

Argetoianu comenta în *Memoriile* atitudinea ambiguă a unora dintre oamenii politici, printre care și Ion Mihalache: „Cu Mihalache s-a făcut mai mult teatru, s-a negociat chiar. Șeful Partidului Țărănesc venise la Sinaia hotărât la o atitudine dârză împotriva lui Brătianu, și să voteze *contra* acceptării renunțării. Ce îi va fi spus Stere nu am putut afla, și nici nu mă prea interesa. Ce știu este că Stere a făcut de trei ori naveta între Mihalache și Știrbei și că în cele din urmă, în ședința Consiliului de Coroană, Mihalache s-a arătat mieluşel și n-a cerut nici măcar o intervenție pe lângă Prințul Carol, ca Maniu, Iorga și Vaida – *cu care nu s-a solidarizat...*”¹¹².

Ion Mihalache a afirmat totala sa adeziune la decizia Regelui: „Dacă Majestatea Sa este irevocabil hotărâtă să primească renunțarea Principelui Carol declar în numele partidului pe care îl reprezint *că mă alătur acestei hotărâri*”¹¹³. Spre deosebire de Țărăniști, generalul Prezan afirmă: „Trebuie să respectăm hotărârea M.S. Regelui, care și acum, ca și în timpul războiului, dă dovadă că pune interesele țării mai presus de sine, de familia sa și de orice. Actul de astăzi al suveranului se poate compara cu ale oamenilor mari din timpurile antice”¹¹⁴.

De partea Regelui și a deciziei sale se plasează și mareșalul Averescu: „Între Carol și Averescu” – avea să scrie Argetoianu – „antipatia era reciprocă – și generalul se mai pronunțase o dată la Iași, în 1918, când cu fuga la Odessa, pentru excluderea fugarului de la succesiunea Tronului”¹¹⁵. În cadrul Consiliului de

¹⁰⁸ Constantin Stan, *art. cit.*, pp. 181–189, *apud* A.N.R., A.N.I.C., fond Casa regală, Carol al II-lea – Personale, dos. 29/1926, f. 2.

¹⁰⁹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, p. 241.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 330.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 239.

¹¹² *Ibidem*, p. 241.

¹¹³ *Ibidem*, p. 242.

¹¹⁴ Neculai Moghior; Ion Dănilă; Vasile Popa, *Ferdinand I văzut de contemporanii săi*, București, Ed. Militară, 2006, pp. 293–294.

¹¹⁵ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, p. 240.

Coroană, „Averescu a făcut observația că măsura ce se lua ar fi trebuit să fi fost luată de mult, că dânsul o aprobă fără nici o rezervă și că stă alături de Rege cu toate puterile sale”¹¹⁶. La rândul său, generalul Constantin Prezan, potrivit lui Miron Cristea, a declarat: „În asemenea situație, Maiestatea Voastră ați făcut ca la război, v-ați despărțit de familie pentru țară. Acum nu puteți decât a face la fel”¹¹⁷.

Maniu se arată intransigent și consideră că demersurile pe lângă Principe trebuie continuate: „Maniu a cerut ca înainte de a primi renunțarea Prințului, să se facă un demers solemn pe lângă dânsul, ca să revie asupra actului său. Și în așteptarea acestui demers *să se suspende* (!) Ședința Consiliului de Coroană. De altfel – a încheiat și dânsul – hotărârea Majestății Sale în această chestiune – *ne va găsi alături de M. Sa*. Vaida s-a declarat de acord cu cele spuse de Maniu, și a conchis ca și dânsul”¹¹⁸. Patriarhul Miron Cristea își afirmă adeziunea la decizia Regelui: „Biblia ne învață să iertăm oamenii și eu ca slujitor al altarului recomand acest lucru. Dar întrucât Majestatea Voastră a luat această hotărâre ca părinte și ca Rege, eu ca slujitor credincios al Măriei Voastre sunt și eu de aceeași părere cu Maiestatea Voastră, al cărui înălțător patriotism îl înțelegem pentru interesele țării”¹¹⁹.

La rândul ei, Regina Maria descrie cu profundă amărăciune atmosfera Consiliului de Coroană din 31 decembrie 1925: „O zi acută de tortură. Cât a fost ziua de lungă, Maiestatea Sa i-a primit pe șefii partidelor politice, foștii *președinți ai consiliului*, patriarhul, Prezan, ca să le vorbească și să le declare că el, cu inima sfâșiată, a decis să accepte renunțarea fiului său, care, pentru a doua oară, și-a abandonat îndatoririle și țara, și de data aceasta și pe soția și pe copilul său”. Maria consideră că „Fiul meu cel mare este un mort viu”¹²⁰ și vorbește în cazul lui Carol de „demență”, de „deviere [...]”¹²¹.

În cele din urmă, Eugen Buhman concluzionează: „Ședința Consiliului de Coroană s-a isprăvit la orele 6 exact”¹²². N-a fost nevoie de multă discuție pentru că hotărârea era doar dinainte fixată”¹²³. La plecare, Iorga – obișnuit să aibă ultimul cuvânt – ar fi avut un schimb de replici cu suveranul, pe care Argetoianu îl reproduce în *Memorii*: „*Sire, faceți o mare greșală. Să nu fie într-un ceas rău!* Regele enervat a observat că și Carp făcuse în 1916 o profeție, care nu s-a îndeplinit. – *Sire, Carp era un om sincer, dar el nu iubea; eu iubesc pe Prinț...*”¹²⁴.

Generalul Rasociveanu avea să-și amintească tristețea Regelui din ziua Consiliului: „Mă găseam în acea seară sub arcadele castelului și așteptam înfrigurat

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 242.

¹¹⁷ Elie Miron Cristea, *op. cit.*, p. 102; Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România. 1915-1930*, București, 1996, p. 47.

¹¹⁸ Argetoianu scrie că ședința a început la orele 4 după-amiaza, p. 242.

¹¹⁹ Constantin Stan, *art. cit.*, pp. 181–189.

¹²⁰ Maria, Regina României, *Însemnări...*, vol. VII, p. 346.

¹²¹ *Ibidem*, p. 237.

¹²² Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 241.

¹²³ *Ibidem*, p. 277.

¹²⁴ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, pp. 242–243. Argetoianu afirmă că ședința s-a încheiat la orele 6.20.

rezultatul. Când Mitropolitul¹²⁵ eși cu teribila veste, am plâns amar. Am așteptat pe M. S. L-am văzut în lumina becului dela automobil și m-am speriat când s-a uitat la mine; n-am putut să știu ce să descifrez din acea privire”¹²⁶.

Din jurnalul lui Buhman aflăm că numele Principelui Carol era șters, începând cu noul an, și din pomelnicul bisericilor ortodoxe: „La ieșirea din Pelișor, Patriarhul Miron Cristea, care a asistat la Consiliul de Coroană, s-a oprit la staretul mănăstirii Sinaia, cu poruncă ca la serviciul religios din ziua de 1 Ianuarie este interzis a se pomeni numele Prințului Carol în rugăciunile pentru membri Familiei Regale. Toate bisericile din țară au primit același ordin [...]. La Pelișor restul serii a fost lugubru. Regele era adânc afectat. Personalul Palatului, consternat. Astfel a fost ultima zi a anului 1925”¹²⁷.

VIII. AL DOILEA CONSILIU DE COROANĂ (31 ianuarie 1926) ȘI CONSTITUIREA REGENȚEI

La 1 ianuarie 1926, comunicatul cu hotărârile Consiliului din seara zilei de 31 decembrie 1925 este publicat în Monitorul oficial: „A. S. R. Principele Carol, Moștenitorul Tronului, comunicând în scris M. S. Regelui renunțarea sa irevocabilă la succesiunea Tronului și la toate prerogativele ce decurgeau din această calitate și din aceea de membru al Familiei regale, M. S. Regele s-a văzut nevoit să primească această renunțare și să convoace pentru azi 31 decembrie 1925 la Castelul Peleş¹²⁸ un Consiliu de Coroană. În acest Consiliu, M. S. Regele a comunicat înalta sa hotărâre și a făcut apel la toți fruntașii țării prezenți, de a-l ajuta în executarea ei și la proclamarea A.S.R. Principelui Mihai ca moștenitor al Tronului. În acest scop, în urma asigurărilor de sprijin date din partea tuturor celor prezenți, Reprezentanța Națională a fost convocată pentru luni, 4 ianuarie 1926”¹²⁹.

Simona Lahovary descria în *Jurnal* atmosfera care se instalase în Castelul Pelișor după evenimentele ultimelor zile: „Urc spre disperarea de la Peleş. Regina, prăbușită pe divanul ei, – sunt oare cu opt ani mai tânără și la Bicăz? Vorbește despre chinul ultimelor 15 zile, și de cel mai rău, din ajun. Aflu adevăruri pe care nu le știam. Pe 12, principele le-a scris nevestei și mamei, fără emoție, liniștit, că nu se va mai întoarce, că și un prinț are dreptul la fericire, că este dezgustat, descurajat în tot ce a vrut să întreprindă și că renunță la tot. Dacă regina se teme de scandal, să spună că el a murit într-un accident de mașină ori că s-a înecat în lacul Maggiore!”¹³⁰.

Doamna de onoare a Mariei, căruia viitorul Rege Carol al II-lea nu-i poate ierta loialitatea față de Regină, își exprimă dezolarea în fața comportamentului

¹²⁵ Este vorba, desigur, de Patriarhul Miron Cristea.

¹²⁶ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, pp. 326–327.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 278.

¹²⁸ Deși desfășurat la Castelul Pelișor, în toate comunicatele oficiale apărea numele principalei reședințe de la Sinaia, Castelul Peleş.

¹²⁹ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VII, p. 294.

¹³⁰ Simona Lahovary, *Jurnal (1923–1930)*, vol. I, București, Ed. Corint, 2021, p. 119.

imatur al Principelui: „Sunt înmărmurită de inconștiența pe care o trădează această concepție romantică de portărească. Niciun cuvânt de tandrețe, de recunoștință sau de regret, nimic pentru copilul lui. Tatălui său – nimic, doar o scrisoare oficială și demisia motivată. După asta, Hiott a fost trimis la Milano. De la regină, trec la rege. Umerii încovoiați îi provoacă durere – l-au împovărat la necaz”¹³¹.

La rândul ei, Maria avea să catalogheze în jurnal ziua de 2 ianuarie 1926 drept cea mai cumplită zi din viața ei. „Dacă am păcate mari de ispășit pentru ceva ce nu știu, dacă le am, ieri le-am ispășit cu fiecare picătură de sânge, cu fiecare părticică a inimii mele sfâșiate”¹³². Martoră a episodului tragic, Simona Lahovary nota în jurnal: „[Regele Ferdinand] a avut înspăimântătorul curaj de a cere el însuși decăderea fiului său. Opoziția furioasă a lui Iorga, care a discutat îndelung și cu regina. Mihalache a vorbit în chip nobil, Vaida a fost vulgar, caz patologic, Prezan, în lacrimi, Brătianu cerând să tergiverseze, dar toți, afară de Iorga, gata să-l susțină pe rege. În acest timp, regina, rigidă, aștepta sentința. [...] Eroismul regelui mă impresionează. Arată așa de obosit”¹³³.

În stilul lui caracteristic, Constantin Argetoianu rezumă atitudinea intransigentă a Mariei, afirmând: „[...] Regina a devenit *punctul de rezistență* împotriva încercărilor de împăciuire ale Regelui Ferdinand: «Ulterior, guvernul a dat publicității un comunicat, același pe care Regele, la insistențele lui Știrbei, trebuise să-l semneze cu o zi înainte, anunțând hotărârea regelui de a accepta demisia lui Carol și crearea Regenței. Acest act avea să fie cunoscut drept decizia din 4 ianuarie». Comunicatul făcea de asemenea apel la populație să păstreze calmul”¹³⁴.

La 4 ianuarie 1926, sunt convocate Camerele Parlamentului. Ferdinand prezintă cele două documente de renunțare din 12 și 28 decembrie 1925 și citește decizia sa. Pentru Regele Ferdinand Principele Carol este „o creangă putredă în Dinastie, pe care trebuie s-o tai spre a salva Coroana”. „Prestigiul Dinastiei, preocuparea Mea de viitorul țării și de prestigiul ei, Mă fac să iau această hotărâre, care, încă o dată vă spun, cu durere trebuie să o anunț. [...] Hotărârea este nestrămutată și definitivă. Tatăl se supune Regelui... Principele Carol, renunțând la tron și la toate prerogativele ce decurg dintr-însa și la calitatea de membru al familiei regale, nu mai face parte din cadrele armatei române”¹³⁵.

Eugen Wolbe avea să scrie în biografia dedicată Regelui Ferdinand că „Iorga, ale cărui prelegeri prințul le audiase cândva, nu a luat în serios renunțarea la tron. [...] Cu lacrimi fierbinți a primit Ferdinand raportul ministrului. Credincios proiectului său, profesorul Iorga nu a mai intervenit în procedura excluderii de la tron”¹³⁶.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. VIII, Iași, Ed. Polirom, 2009, p. 11.

¹³³ Simona Lahovary, *op. cit.*, pp. 119–120.

¹³⁴ Paul D. Quinlan, *op. cit.*, pp. 116–117.

¹³⁵ Ioan Scurtu, *Regele Ferdinand, (1914–1927), Activitate politică*, București, Ed. Garamond, 1995, p. 91.

¹³⁶ Eugen Wolbe, *Ferdinand I, Întemeietorul României Mari*, București, Ed. Humanitas, 2004, pp. 280–281.

Actul din 31 decembrie 1925 împarte lumea politică românească în două tabere: „Partidul Naționalist al lui N. Iorga, precum și Iuliu Maniu, critică în presă actul din 31 Decembrie de la Sinaia, în schimb ziarele liberale n-au destule cuvinte spre a dezaproba asemenea *agitații deplasate*, cum le numesc ele”¹³⁷: Ziarele „Viitorul”, controlat de liberali, și „Adevărul”, al lui Constantin Stere, sprijină guvernul.

Acest moment marchează apogeul urii față de liberali, aflați pe culmile puterii politice: „Mulți români au fost uluiți și furioși, acuzându-i pe Brătianu și Știrbei că ar fi complotat ca să scape de prințul moștenitor. În scrisorile adresate rudelor și prietenilor, Regina a denunțat cu amărăciune aceste acuzații și le-a reproșat acelor oameni că „răsplăteau dragostea cu ură”¹³⁸. Partizanii viitorului Rege Carol al II-lea precum Mihail Manoilescu condamnă fără drept de apel măsurile anticarliste luate de Casa regală în consens cu Parlamentul României: „A doua tragedie, care începe la 4 ianuarie 1926, e gestul încătușării, a încătușării Sale prin firele nevăzute și perfide ale intrigii și minciunii, încătușare care a fost și a noastră până în ziua fericită de 8 iunie, care a aruncat lumină în sufletele tuturor”¹³⁹.

Aflat în anturajul dinastiei române, căreia îi servește drept duhovnic, Miron Cristea rememorează starea de tristețe care copleșește nu doar opinia publică, ci și familia regală, cu ocazia slujbei de Bobotează: „a doua zi – 5 ianuarie – ajunul Bobotezei, merg cu crucea la Palat. Au mers bine toate la început. S-a cântat *În Iordan conduc, ectenie*. Dar numai când am pomenit pe regele și regina – Elisabetei – că reginei Greciei i s-a făcut rău. A trebuit să plece din sală. Regina Maria și-a tras pălăria pe ochi, plângând. Regele, cu lacrimi în ochi și un nod în gât, se uita în plafon. Principesa Ileana a scos batista să-și șteargă ochii. M-am emoționat și eu [...]. La urmă, dezbrăcându-mă, m-a chemat regele în odaia lor. Ambii – regele și regina – luându-mă de mâini, am plâns cu lacrimi, și eu după ei”¹⁴⁰.

La 1 ianuarie 1926, la Castelul Pelișor a fost luată decizia formării unei Regențe: „În primele zile ale noului an [1926], regele a convocat un Consiliu de coroană la Sinaia, consiliu la care au participat regina, Brătianu, Barbu Știrbey și trei membri ai Cabinetului său. Brătianu a propus instituirea unei regențe. Și-a motivat astfel cererea: *Respingerea ei ar însemna un vot regal de neîncredere față de domnul prim-ministru!* Cu inima grea, regele Ferdinand și-a dat acordul. Acum a fost ales consiliul de regență: prințul Nicolae (fratele mai tânăr cu zece ani al succesorului la tron), patriarhul Miron Cristea și președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, Buzdugan. Pentru Regina Maria a însemnat o dezamăgire faptul că Brătianu – *spiritus rector* al planului de regență – a exclus-o de la această regență”¹⁴¹.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 280.

¹³⁸ Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 117.

¹³⁹ G. N. Budișteanu, *op. cit.*, p. 184.

¹⁴⁰ Elie Miron Cristea, *op. cit.*, pp. 102–103.

¹⁴¹ *Ibidem*.

La 6 ianuarie 1926, cotidianul „Universul” titra pe prima pagină: „După renunțarea la tron a Principelui Carol. Ce s-a pregătit ieri la Sinaia. Ce se hotărăște azi la București”¹⁴². „Dreptatea” anunța în cuvinte pline de patetism: „Renunțarea la tron a A. S. R. Principelui Carol”¹⁴³, pe care o considera o hotărâre nefastă pentru poporul român¹⁴⁴. Cotidianul „Politica” anunța instituirea Regenței¹⁴⁵: „Regele Ferdinand I, pe temeiul art. 83 din Constituție, pentru a putea exercita puterile Regale și tutela A. S. R. și Moștenitorul Tronului, în cazul când acesta ar fi chemat să domnească în timpul minorității Sale. Reprezentațiunea Națională primește numirea celor trei persoane care compun această Regență: A. S. R. Principele Nicolae, I. P. S. S. Dr. Miron Cristea, Patriarhul României și d-l Gheorghe Buzdugan, actualul prim-președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție”. „Articol unic. Reprezentațiunea Națională, întrunită conform art. 79 din Constituție, primește Regența instituită de M. S. Cristea Patriarhul României și de d-l Gheorghe Buzdugan, actualul prim-președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție”¹⁴⁶.

Zguduită de evenimentele nefaste din sânul familiei regale, Regina Maria recurge la ajutor spiritual și merge să se împărtășească la patriarhul Miron Cristea, care scria în memoriile sale că, la 25 martie 1926, de Bunavestire, i-a dat cuminecătura suveranei României. Cu această ocazie, Maria s-a spovedit, declarându-i: „am avut multe zbuciumuri sufletești în ultimul timp și simt trebuința sufletească de a găsi un reazem sufletesc, mângâiere. De aceea vreau să fiu una cu sufletul copiilor mei și prin aceasta cu sufletul poporului”¹⁴⁷.

IX. MOARTEA REGELUI FERDINAND (20 iulie 1927)

Profund marcat de dezastrul din sânul familiei regale, Ferdinand dă semne evidente de boală, iar la 22 septembrie 1926, suportă prima operație. Buletinul medical oficial anunța că suveranul „suferă de varice”, însă Eugen Buhman scrie că de fapt „Intervenția s-a făcut la anus”¹⁴⁸ de către doctorul Juvara, care descoperă un cancer de colon. Între timp, la 2 octombrie, Maria părăsește Sinaia, însoțită de

¹⁴² După renunțarea la tron a Principelui Carol, în „Universul”, anul XLIV, no. 4, miercuri 6 ianuarie 1926, p. 1.

¹⁴³ Renunțarea la tron a A. S. R. Principelui Carol, în „Dreptatea”, anul II, no. 1, joi 7 ianuarie 1926, p. 1.

¹⁴⁴ Ibidem, La mormântul unei nădejdi, în „Dreptatea”, anul II, no. 1, joi 7 ianuarie 1926, p. 1.

¹⁴⁵ Instituirea Regenței în „Politica” anul II, No. 347, joi, 21 iulie 1927, p. 1.

¹⁴⁶ Ibidem, Jurământul Regenței, în „Politica”, anul II, no. 347, joi, 21 iulie 1927, p. 2.

¹⁴⁷ Elie Miron Cristea, op. cit., pp. 102–103. Acest gest i-a făcut pe unii comentatori să concluzioneze că Regina Maria s-a convertit atunci la ortodoxie. Idem, Regența în fața Parlamentului, în „Realitatea”, anul I, no. 26, număr special închinat memoriei Regelui Ferdinand I, Cluj, duminică, 31 iulie 1927, p. 3. Idem, Regența va depune azi jurământul în prezența M. S. Regelui Mihai și înaintea Adunării naționale, în „Viitorul”, miercuri, 20 iulie 1927, p. 3. Idem, Programul ceremoniei pentru depunerea jurământului membrilor Regenței, în „Lupta”, anul 1926, no. 1221, luni, 3 ianuarie 1926, p. 1. Idem, Regența, în „Tribuna”, nr. 7, anul 17, iulie 1927, p. 7.

¹⁴⁸ Eugen Buhman, op. cit., p. 287.

Principele Nicolae și Principesa Ileana, la orele 7 dimineața, în turneul din Statele Unite și Canada.

Următorul buletin medical, din 2 noiembrie, oferit de doctorii Mamulea și Romalo, vorbește despre o recto-sigmoidită¹⁴⁹. Sora medicală Elena Anechiuț este angajată timp de 12 zile să supravegheze convalescența Regelui contra unui salariu de 3.600 lei (300 de lei, pe zi)¹⁵⁰. La începutul lunii decembrie, doctorul Hartman vine de la Paris pentru a-l consulta pe suveran¹⁵¹ și este plătit cu 140.000 de franci¹⁵². Totodată, sunt întreprinse demersuri financiare pentru aducerea la Sinaia a doctorului Regaud¹⁵³.

În ciuda gravelor probleme de sănătate, toți memorialiștii epocii admit atitudinea demnă și resemnată a suveranului în fața unui sfârșit iminent. Ferdinand înțelege să-și facă datoria până la capăt. În acest sens, doctorul Constantin Angelescu scria, la moartea suveranului: „Nici cele mai cumplite chinuri ale grozavei boli care L-a răpus, nici conștiința de moartea apropiată, nu L-au putut turbura pe Regele Ferdinand de a-și îndeplini până în ultima clipă datoria Sa de Rege”¹⁵⁴.

În februarie 1927, doctorul belgian, Sluis, venit la Sinaia, prescrie un tratament cu radium. Maria, revenită intempestiv din turneu, îl consultă și pe doctorul Severeanu, care aduce din Belgia radium. Spre stupoarea tuturor, tratamentul nu dă niciun rezultat. La 31 martie, Regele contractează o gripă cu determinatii bronho-pneumonale. În disperare de cauză, sunt consultați alți medici, precum doctorul Nanu-Muscel, A. Teohari, Danielopol, Romalo și Mamulea.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 286.

¹⁵⁰ A.N. R., A.N. I. C., fond Casa regală, Ferdinand-Oficiale, vol. II, dos. 41/1926, f. 133.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 334: „CHITANȚĂ (la 9 decembrie, banii sunt aprobați) /Am primit de la Casa Regală suma de franci fr. două mii șapte sute nouăzeci și cinci, costul unei cabine mici Vag. Lit. și bilet cl. I ruta București - Paris pentru Dr. Hartmann, chirurg chemat pentru M.S. Regele. București, 9 decembrie 1926”.

¹⁵² *Ibidem*, f. 336: „București, 1 II 27/Mă grăbesc a răspunde de primirea adresei Dei. V. No. 103/IV din 24 luna trecută și a Vă mulțumi călduros pentru bunăvoința ce ați avut de a regula plata Dlui dr. Hartmann potrivit arățărilor Domniei Voastre. Suma de fr. 3990 ce V-a rămas din cei 15.000 deja trimiși, vă rog să binevoiți a face să fie repusă la *Comptoir National d'Escompte de Paris* la Paris, în contul M. S. Regelui Ferdinand. Primiți, vă rog, Domnule Ministru încredințarea sentimentelor mele cele mai distinse; f. 337: „Ad. No. 103, Legațiunea României la Paris. Reçu de la Légation Royale de Roumanie la somme de 140.000 (cent quarante mille francs), en un chèque sur la Banque Marmorosch Blank&Co. Paris le 22 Décembre 1926. [Semnează] Hartmann. Excelenței Sale, Domnului C. Diamandy, Ministrul României la Paris”.

¹⁵³ *Ibidem*, f. 335: „Paris, 24 Ianuarie 1927/No. 103/IV/Anexe: 2/Domnule Ministru, Am onoarea a Vă trimite aci-alăturat chitanța pentru suma de una sută patru zeci mii franci ce am remis conform instrucțiunilor Dvs, Domnului Profesor HARTMANN, împreună cu contul cheltuielilor făcute de această Legațiune pentru călătoria în țară a Profesorilor REGAUD și HARTMANN. Excelenței Sale, Domnului C. HIOTT, Ministru al Casei Regale, BUCUREȘTI”; f. 338: Ad. No. 103/IV, „Legațiunea României la Paris. / VOYAGE EN ROUMANIE /De MM. Les Professeurs HARTMANN et REGAUD / 2 billets de Wagon-Lits et Timbre1.784, 40 / 3 billets de chemin de fer 3. 950 / Frais pour visas passeports 144 / Frais et gratifications 121, 60 / TOTAL: 6.000 / Paris, le 28 Novembre 1926 / L'Intendent de la Légation, / Vassel”.

¹⁵⁴ G. N. Budișteanu, *op. cit.*, p. 12.

Constantin Argetoianu a avansat propriul său diagnostic, acela de neoplasm intestinal¹⁵⁵.

Tot mai bolnav, Ferdinand contramandază proiectata călătorie la Roma din martie 1927. În primăvara anului 1927, îngrijorată, familia regală se mută la Scroviște¹⁵⁶. În condițiile în care temperaturile cresc vertiginos, familia regală ia decizia mutării Regelui muribund la Sinaia, la Castelul Pelișor, într-un cort special amenajat, achiziționat de la firma J. Hellgardt din Leipzig¹⁵⁷, unde Regele – discret și modest din fire – se simte confortabil, fără să deranjeze prea mult cu problemele sale de sănătate, ritmul cotidian al vieții de curte.

Din fotografiile de epocă se poate constata că această locuință improvizată a fost amplasată pe pajiștea de sud a reședinței. Potrivit memoriilor Mariei, cortul a fost instalat duminică, 26 iunie 1927: „Am instalat un cort mare în afara camerei Maiestății Sale și l-am aranjat ca o cameră în speranța că, în momentul în care se va simți ceva mai bine, va petrece o parte a zilei afară. Acum se luptă cu schimbarea atmosferei și cu neplăcerile provocate de mutare”¹⁵⁸.

Trei zile mai târziu, Simona Lahovary nota în jurnal impresia produsă de apariția insolită a cortului: „Pe peluză, alături de Pelișor, un cort mare de spital, așezat pe o estradă, nu adaugă nimic la frumusețea priveliștii, dar este mobilat confortabil și îl adăpostește pe rege”¹⁵⁹. Secretarul Regelui Carol al II-lea, Eugen Buhman confirmă în jurnal notațiile anterioare: „În ultimele zile ale lunii Iunie, făcându-se prea cald, Regele a fost transportat la Sinaia. Slăbea din zi în zi. La începutul lui Iulie se instala după dorința sa un cort pe iarbă, chiar la Pelișor”. „Avea dureri mari”¹⁶⁰.

Aici, Ferdinand este vizitat de prietena sa, Martha Bibescu, care scrie: „Mă duc să-l văd de mai multe ori în zilele care preced ultima operație pe care ai săi se resemnează s-o îngăduie. Îl regăsesc în cabinetul său de lucru, cu cei doi câini negri culcați la picioarele sale. Stă aplecat sub lampă, ca de obicei. Mai răsfoim o dată împreună cărțile sale frumoase. Pe când întoarce paginile unde sunt scrise și reproduse spețele marelui familii a gențianelor, îmi vorbește pentru întâia oară de Poiana. [...] În palat *moartea era pretutindeni, dar nu și în cugetul aceluia pe care îl amenința primejdia de neînlăturat*”¹⁶¹. Von Spiess, intendentul domeniului de vânătoare de la Sinaia, îl vizitează frecvent. De aici, la 10 iulie 1927, Regele îi trimite Principelui Carol, devenit între timp, Carol Caraiman, un set valoros de timbre jubiliare tipărite în Franța¹⁶².

¹⁵⁵ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. VIII, partea a VII (1926–1930), București, Ed. Machiavelli, 1996, p. 58.

¹⁵⁶ Eugen Wolbe, *op. cit.*, p. 288; Budișteanu, *op. cit.*, p. 13.

¹⁵⁷ Catalogul firmei de corturi și steaguri figurează încă în biblioteca regală a Castelului Pelișor.

¹⁵⁸ Eugen Wolbe, *op. cit.*, pp. 212–213.

¹⁵⁹ Simona Lahovary, *op. cit.*, p. 204.

¹⁶⁰ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 301.

¹⁶¹ Martha Bibescu, *Două portrete*, 1930, p. 68.

¹⁶² Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 301.

Însemnările zilnice ale Reginei Maria din intervalul 24 iunie–18 iulie sunt dedicate în totalitate Regelui Ferdinand și iminentei sale morți. Maria înregistrează detaliat etapele maladiei, cu ameliorări spectaculoase și recăderi fără speranță. Imediat după mutarea de la Scroviște, la 24 iunie 1927, Regele acuză grave probleme respiratorii: „Eram deja în pat când am fost chemată de infirmieră. Maiestatea Sa avea dificultăți de respirație. Se ridicase și stătea într-un scaun. Am rămas o oră cu el și am trimis după Mamulea. El a afirmat, spre marea mea uimire, că încăperea era excesiv de caldă și că este nevoie de un aer mai bun. Când s-a mai liniștit l-am așezat din nou în pat. Fiecare pas trebuie făcut cu grijă”¹⁶³.

În zilele următoare, 27 și 28 iunie, starea de sănătate se stabilizează¹⁶⁴. Joi, 29 iunie 1927, Ferdinand se deplasează singur de la cort la Castel: „Maiestatea Sa, scrie Regina, a fost aproximativ la fel, nici mai bine, nici mai rău. Încearcă să mănânce, dar cu puțin succes și din păcate, este în continuare extrem de slăbit. Trebuie transportat până la cortul său și doar o dată s-a întors de acolo pe picioarele lui, dar acest lucru l-a obosit atât de mult, încât n-a mai făcut-o de atunci”¹⁶⁵. Sâmbătă, 2 iulie 1927, Ferdinand face prima plimbare în *Alpinarium*: „L-am dus cu scaunul cu roțile în jurul grădinii alpine, astfel încât a putut să examineze și să se bucure de fiecare plantă”¹⁶⁶. Duminică, 3 iulie 1927: „Gretchen i-a adus Maiestății Sale o minunată carte cu păsări, care i-a ținut interesul treaz întreaga zi”¹⁶⁷.

În ciuda pronosticului foarte pesimist, medicii apelează la soluții experimentale: la 4 iulie, suveranului i se administrează o injecție trimisă de doctorul Hartmann, care are efecte dezastruoase. Maria avea să noteze în jurnal: „A fost cea mai proastă zi pe care a avut-o în multă vreme. El arată groaznic și n-a mâncat aproape nimic”¹⁶⁸. La 6 iulie, doctorul Curtii regale, Mamulea, și primul-ministru, I. I. C. Brătianu, îi fac o vizită și se declară pesimiști: „Și el [Mamulea] vede o slăbire, un declin”¹⁶⁹. „Brătianu a observat și el o schimbare în rău la Maiestatea Sa”¹⁷⁰. Zilele următoare sunt zile de îmbunătățire a stării de sănătate¹⁷¹. La 9 iulie, Mignon ajunge la Sinaia și îi oferă o frumoasă carte de botanică: „Mignon a avut un șoc când l-a văzut. [...] I-a adus o minunată Enciclopedie a florilor, care îl încântă”¹⁷².

Duminică, Ferdinand este împărțit de un preot catolic, în Dormitorul său de la parterul Castelului Pelișor: „Maiestatea sa a avut serviciul religios privat în camera sa”¹⁷³. La 11 iulie, Regele are din nou dificultăți de respirație: „Azi noapte

¹⁶³ *Ibidem*, p. 211.

¹⁶⁴ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. IX, Iași, Ed. Polirom, 2012, p. 216.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 218.

¹⁶⁶ *Ibidem*, p. 220.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 221.

¹⁶⁸ *Ibidem*, pp. 221–222.

¹⁶⁹ *Ibidem*, p. 224.

¹⁷⁰ *Ibidem*.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 225.

¹⁷² *Ibidem*, p. 226.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 227.

pe la 12 ½ a venit infirmiera să mă cheme, nu pentru că lui îi era extrem de rău, dar, observând că stinsesem lumina foarte târziu, a venit să mă cheme pentru că el se ridicase și se așezase pe un scaun din cauză că îi venea greu să respire. Am stat cu el un timp fără să vorbim. Treptat a început să respire mai ușor, iar apoi s-a simțit mai bine și am putut să-l convingem să se întindă înapoi în pat. [...] Aceasta a fost o zi de injecție”¹⁷⁴.

La 13 iulie, deși foarte slăbit, Ferdinand găsește puterea să scrie o epistolă la cererea primului-ministru: „Maiestatea Sa nu mai are febră, dar este atât de slăbit, încât abia dacă poate ține în mână o lingură sau un pahar cu apă, așa că l-am ținut toată ziua în pat, mai ales că a fost o zi ploioasă. Deși atât de vlăguit, m-a reținut după micul-dejun ca să-i dictez o scrisoare pe care îl rugase Brătianu să o scrie”¹⁷⁵. În aceeași zi, Maria primește oaspeți americani: „După prânz, Gretchen ne-a citit în camera mea aurie, iar mai târziu am organizat un ceai și o recepție pentru un grup de profesori și studenți americani care vizitează România”¹⁷⁶. Duminică, 17 iulie 1927, muribundul este văzut de Eugen Buhman, care notează pesimist: „Seara, Maiestatea Sa a fost vizibil într-o stare mai proastă, are ceva în gât care îl supără. [...] Oare se va face bine?... Nu pare... De Luni, 17 iulie, forțele abandonându-l n-a mai ieșit din casă. Marți, când am intrat la Pelișor, într-un colț al holului, Colonelul Zwiedineck și Denize plângeau”¹⁷⁷.

În aceeași zi, au fost convocate Corpurile legiuitoare, cu toate că dizolvarea Parlamentului fusese stabilită pentru data de 27 iulie 1927. În seara zilei de 19 iulie, prin validarea mandatelor deputaților și senatorilor, Parlamentul era legal constituit¹⁷⁸. În aceeași zi, Nicolae Iorga nota în *Memoriile* sale: „Regele stă toată ziua în cortul din fața Palatului de la Sinaia. Un mort: abia poate să vorbească. De Sâmbătă e foarte rău. Unele doamne de la Curte au oroare și-l evită”¹⁷⁹.

Buhman evocă deznodământul fatal al zilei de 20 iulie 1927, când Regele Ferdinand se stinge din viață, la vârsta de 62 de ani, după o ultimă criză: „A avut o noapte proastă, foarte neliniștit și parțial delirant. De acum încolo voi dormi noaptea pe canapeaua din primul «salon» al Maiestății Sale. [...] Ne bucurăm dacă dă semne că vede că suntem acolo. [...] îmi dau totuși seama că viața se scurge precum apa dintr-un vas crăpat”¹⁸⁰. El notează laconic, la 20 iulie: „În noaptea de joi, 20 Iulie, orele 2 și 15 chemarea Regelui Ferdinand pe acest pământ a luat sfârșit. Cu două ore mai înainte a spus Reginei: „I am very tired!”¹⁸¹. „În urma afecțiunii de care suferea M. S. Regele Ferdinand și a bronco-pneumoniei din Martie trecut starea generală a continuat a declina. A expirat în brațele Reginei

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 228.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 229.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 233.

¹⁷⁸ Ioan Scurtu, *Ferdinand I...*, p. 256.

¹⁷⁹ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 234.

¹⁸⁰ Maria, Regina României, *op. cit.*, vol. IX, pp. 233–234.

¹⁸¹ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 302.

Maria și în prezența doctorului Mamulea și a surorii de caritate Ana Kint”¹⁸². Simona Lahovary menționează și ea tragicul moment al trecerii în eternitate a suveranului: „Șoferul [Regelui Ferdinand] bate la ușă: *am venit să vă iau*. La Pelișor, lume în hol. Denize spune: «S-a terminat!» În salonul din stânga, regina s-a culcat din nou, principele Nicolae și principesa Ileana, desculți, doamnele de onoare. Regele a murit la ora 2. Este 4. I se telefonează lui Brătianu, Bucureștiul știe deja... În camera regelui – paloarea lui, o batistă legată sub bărbie. La 6, părintele Fischer, rugăciuni, mă duc la regină. Athanasescu, Manolescu, Mardare, două cameriste, regina Elisabeta, Denize, Julius și cu mine. Se stropește cu agheasmă. Foială. Reginele se duc să se odihnească”¹⁸³.

Sfâșiata de durere, Maria reia jurnalul după două zile, la 22 iulie 1927, cu următoarea declarație: „Vineri, 22 iulie: S-a sfârșit totul! S-a dus! Sfârșitul, deși eram pregătiți, avertizați, s-a petrecut brusc, rapid, pe neașteptate. Slavă Domnului că am fost acolo! Pentru aceasta voi fi întotdeauna profund recunoscătoare. A murit, efectiv, în brațele mele, am primit ultima lui privire, ultimele sale cuvinte, ultimul său suspin”¹⁸⁴. Într-o scrisoare adresată unui prieten american, Barron, Maria scria la 20 octombrie 1927 despre sfârșitul iminent al Regelui Ferdinand: „Trebuie să fi fost fericit să se lepede de trupul său suferind”¹⁸⁵.

Deși luați prin surprindere¹⁸⁶, oamenii politici au emis imediat un Comunicat al guvernului, prin care erau aduse la cunoștința opiniei publice decesul Regelui și instituirea Regenței. În comunicat, ora raportată a decesului era 2.15. La 21 Iulie, are loc întronarea Principelui Mihai în București, apoi Maria și Elena revin la Sinaia după ceremonia de investitură.

Cu toate că au existat discuții legate de data reală a morții Regelui Ferdinand¹⁸⁷, Buhman dezavuează orice speculație pe această temă: „S-a șoptit că Regele s-ar fi stins cu vreo 24 de ore mai înainte și că decesul s-a anunțat cu întârziere din motive politice. Este posibil și asta, cred însă că am fi aflat-o și noi care eram acolo zi și noapte”¹⁸⁸.

În *Amintirile* sale, I. G. Duca afirmă că detaliile ultimei zile a Regelui Ferdinand i-au fost relatate chiar de către Regina Maria. A doua zi, Duca vine la Sinaia pentru a-și prezenta omagiile: „La Sinaia, când am sosit la Pelișor în *hall*, Regele era întins în coșciugul lui. Ce departe de înfățișarea impunătoare a Regelui Carol mort! Aici zăcea un sărman trup omenesc distrus de boală, o umbră scheletică a celui ce fusese Regele întregirii românismului. [...] De câteva zile slăbiciunea lui era îngrozitoare, în noaptea morții stătuse târziu de vorbă cu Regina,

¹⁸² *Ibidem*, p. 302.

¹⁸³ Simona Lahovary, *op. cit.*, p. 211.

¹⁸⁴ Maria, Regina României, *op. cit.*, vol. IX, pp. 234–235.

¹⁸⁵ Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 128.

¹⁸⁶ Dimitrie Ghyka, *Memorii (1894–1940)*, Iași, Institutul European, 2004, p. 266.

¹⁸⁷ Ioan Scurtu, *Ferdinand I*, București, Ed. Garamond, 1995, p. 256, *apud* M. Theodorian-Carada, *Efemeridele*, p. 139.

¹⁸⁸ *Ibidem*, p. 301.

iar în urmă adormise [...]. Puțin mai târziu, sora de caritate și Kammerdienerul care îl vegheau l-au văzut trezindu-se, se plângea că nu se simte bine. A fost chemat doctorul și Regina, vestită, se coborî repede din odaia ei. Câteva clipe în urmă a expirat în brațele ei. Regele Ferdinand își dăduse obștescul sfârșit cum trăise, în liniște și în tăcere”¹⁸⁹.

După dorința exprimată de Rege, corpul neînsuflețit a fost așezat pe catafalc în holul de onoare al Castelului Pelișor, în dreptul scării de onoare, sub plafonul vitrat al sălii de recepție. Regele a fost îmbrăcat în uniforma de general de cavalerie, după ce inițial purtase uniforma de vânătoare, în timp ce „Patru ofițeri făceau de gardă; pe o consolă lângă catafalc era Coroana Regală și buzduganul Voievodal”¹⁹⁰. Prezent la ceremonia de la Castelul Pelișor, I. G. Duca a înregistrat pentru posteritate *scena macabră* care a marcat sfârșitul mai puțin glorios al Regelui României Mari. Omul politic liberal constată cu uimire că trupul neînsuflețit al Regelui fusese așezat „într-un coșciug de duzină cumpărat de la primul întreprinzător de pompe funebre. Abia după intervențiile lui Drossu”¹⁹¹ s-a hotărât să se îmbrace sicriul – ca și la Regele Carol – în catifea purpurie, spre a-i da o înfățișare mai regală. Scena tapițerului ciocnind coșciugul în care Regele își dormea somnul de veci spre a-l acoperi cu stofă aleasă, a fost cel puțin penibilă. Am asistat fără să vreau la ea – aveam impresia unui sacrilegiu”¹⁹².

Emoționată, Simona Lahovary notează: „Pe catafalc de purpură, chipul lui este și mai sever. Familia regală primește condoleanțe din partea Regenței, apoi a miniștrilor (după ce s-a citit testamentul de către ministrul de justiție, în fața președintelui de Consiliu). Condoleanțe ale caselor civile și militare; vocea lui Hiott tremură, se înăbușă, regina spune: «Vă mulțumesc și știu că veți continua cu toții să ne fiți devotați nouă și celor care în viitor vor avea nevoie». Toată lumea plânge”¹⁹³.

Vestea morții Regelui Ferdinand I a trezit largi ecouri în presa vremii. „Adevărul” titrează pe prima pagină cu litere de tipar: „Regele Ferdinand a murit”, „Regele Ferdinand. Viața și realizările celui dintâi domnitor al tuturor românilor”, cu subtitlul „OMUL care dispare”¹⁹⁴. „Viitorul” anunța cu litere de-o șchioapă: „M.S. REGELE FERDINAND A MURIT”¹⁹⁵.

În articolul intitulat, „Ultimele clipe ale defunctului suveran” este descris contextul morții: „M. Sa Regele Ferdinand I s-a stins din viață astă noapte

¹⁸⁹ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 234.

¹⁹⁰ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 302.

¹⁹¹ Nicolae Drossu era, în anul 1927, director al reședințelor regale.

¹⁹² I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol. II, München, Jon Dumitru-Verlag, 1981, p. 234.

¹⁹³ Simona Lahovary, *op. cit.*, p. 212.

¹⁹⁴ *Regele Ferdinand a murit*, în „Adevărul”, anul 40, nr. 13370, joi, 21 iulie 1927, p. 1. *Ibidem*, *Regele și raporturile cu străinătatea*, p. 2. *Ibidem*, *SUCCESIUNEA LA TRON*, p. 2.

¹⁹⁵ M. S. REGELE FERDINAND A MURIT, în „Viitorul”, anul 20, nr. 5820, joi, 21 iulie 1927, p. 1. *Ibidem*, *Marele REGE și Marele ROMÂN. Regele Ferdinand și opera lui, Cum s-a încoronat Măria Sa Regele Ferdinand*, pp. 1, 2. *Ibidem*, *Din viața marelui Rege. Proclamațiunea M. S. Regelui Ferdinand I la suirea Sa pe tronul României*, *Ibidem*, *Proclamațiunea M. S. Regelui Ferdinand I către poporul român în 1916*, p. 2. *Ibidem*, *Prima cuvântare rostită în Parlament*, p. 2.

vegheat de M. Sa Regina Maria, M. Sa Regina Elisabeta a Greciei, M. Sa Regina Maria a Jugoslaviei, A.S.R. Principele Nicolae și de Altețele Lor regale Principesa mamă Elena și Principesa Ileana. Doctorul Mamulea care a stat tot timpul lângă patul Augustului bolnav a prevăzut încă de la ora unu și jumătate deznodământul fatal. Ultimele cuvinte ale Regelui Ferdinand au fost: «Mă simt foarte obosit». Câteva minute mai târziu, Marele Suveran s-a stins. Erau orele 2 și 15 noaptea”.

Cotidianul „Cuvântul” anunța pe prima pagină „REGELE A MURIT”, după care insera articolele semnate de Cezar Petrescu¹⁹⁶ și Pamfil Șeicaru¹⁹⁷, precum și „Cuvântarea ținută de Ferdinand I în fața Corpurilor Legiuitoare la suirea Lui pe Tron”. „Universul” titra pe prima pagină „Cum a murit Regele Ferdinand”, cu subtitlul „Unde se află depus corpul Suveranului” și relua textul „actului de deces”¹⁹⁸. „Apostolul”, curierul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din București, scria pe prima pagină, în chenar negru: „Regele Ferdinand I a murit”¹⁹⁹.

„Universul” publica articolul intitulat „Moartea suveranului”, cu subtitlul: „Ultimele momente”²⁰⁰. „Lupta”, ziarul socialistului Constantin Mille, a publicat fotografiile lui Ferdinand în uniformă militară și diverse articole: „Tinerețea regelui Ferdinand”, „Regele Ferdinand în război”, „Comandantul suprem”, „Suirea regelui Ferdinand pe tron” reunite sub titlul „DOLIUL ȚĂRII”²⁰¹. Ziarul „Viitorul” inserează comunicatul oficial al Ministerului de externe: „Ca urmare a afecțiunii de care Majestatea Sa Regele suferea dinainte și a bronhopneumoniei declarate în luna Martie, starea Sa generală a declinat continuu. Inapetența, anemia și greutatea respirațiunii au îngreunat din ce în ce munca inimii provocând în noaptea de 20 Iulie 1927 o stare de colapsus în urma căreia MAJESTATEA SA a sucombat la ora 2 și 15 minute în brațele MAJESTĂȚII SALE REGINA, în prezența medicului Curții Dr. I. Mamulea și a surorii de caritate Anne Kint. Până în ultimele momente MAJESTATEA SA și-a păstrat întreaga conștiință și a încetat din viață fără dureri. Ultimele sale cuvinte adresate MAJESTĂȚII SALE REGINA care ÎL susținea au

¹⁹⁶ Pamfil Șeicaru, *Regele*, în „Cuvântul”, anul al III-lea, no. 7, joi, 21 iulie 1927, p. 1.

¹⁹⁷ *Ibidem*, Cezar Petrescu, *Regele și poporul*, în „Cuvântul”, anul al III-lea, no. 7, joi, 21 iulie 1927, p. 1.

¹⁹⁸ *Cum a murit Regele Ferdinand*, în „Universul”, ediție specială III, anul XVI, numărul 166 bis, joi, 21 iulie 1927, p. 1: ziarul condus de Stelian Popescu publică textul actului de deces. *Ibidem*, ÎNSCRIEREA ÎN REGISTRU, p. 1. *Ibidem*, CONSTERNAREA PRODUSĂ DE TRISTA VESTE, pp. 1, 2. *Ibidem*, Jurământul de credință al Armatei către M.S. Regele Mihai, p. 1. *Ibidem*, Încheierea actului de deces al M.S. Regelui Ferdinand, p. 1. *Ibidem*, Comunicat oficial asupra morții M. S. Regelui Ferdinand, p. 1. *Ibidem*, Proclamația guvernului către țară, p. 1. *Ibidem*, Aducerea în Capitală a corpului Regelui Ferdinand I, p. 1. *Ibidem*, Comunicatul oficial asupra morții Regelui Ferdinand I, p. 1. *Ibidem*, Trăiască regele Mihai al României!, p. 2. *Ibidem*, Încoronarea, p. 3. *Ibidem*, Mobilizarea pentru victoria definitivă, p. 3. *Ibidem*, Regele Ferdinand și armata, p. 3. *Ibidem*, Regele Ferdinand și alipirea Ardealului, p. 3. *Ibidem*, Regele Ferdinand și Ștefan cel Mare, p. 3.

¹⁹⁹ *Regele Ferdinand I a murit*, în „Apostolul”, anul IV, no. 15–16, 1–30 august 1927, p. 1.

²⁰⁰ *Moartea suveranului*, în „Universul”, anul XVI, numărul 166 bis, joi, 21 iulie 1927, p. 4.

²⁰¹ *DOLIUL ȚĂRII*, în „Lupta”, anul VI, no. 1963, joi 21 Iulie 1927, vineri 22 Iulie 1927, p. 1.

fost «Mă simt foarte obosit»²⁰². „Dimineața”²⁰³, „Aurora”²⁰⁴, „Universul” inserează în paginile lor scrisoarea adresată de Regele Ferdinand la 15 iulie 1927, președintelui Consiliului de miniștri, I. I. C. Brătianu, care a fost publicată în „Monitorul oficial” în ziua de 23 iulie 1927 și în care defunctul Rege îi cere să vegheze asupra Regenței și a Principelui Carol, care trebuie să respecte voința națională: „[...] În ceea ce mă privește, cu hotărâre și numai spre a nu tulbura liniștea Țării M-am oprit de la mulțumirea sufletească de a-l revedea și în același sentiment cer ca să nu se întoarcă în Țară decât, precum s-a legat, când autoritățile legale îi vor îngădui. Trebuie ca fiul Meu Carol să caute astfel să impună oricăror răătăcirii respectul situațiunii legale, create prin renunțarea sa la Tron, așa precum îi poruncesc cele mai imperioase datorii de Român, de fiu și de părinte, ca să respecte legământul încheiat din propria voință și nesilit de nimeni [...]”²⁰⁵. „Universul” publică în paginile sale „Proclamația guvernului către țară”²⁰⁶.

„Aurora”, organul Partidului Național Țărănist, scrie despre depunerea jurământului de către Regență: „*Consiliul de Miniștri întrunit astăzi a semnat următorul jurnal*: Majestatea Sa Regele Ferdinand I încetând din viață astăzi 20 Iulie 1927, ora 2.15, A.S.R. Principele Nicolae, S. S. Dr. Miron Cristea, Patriarhul României și d-l George Buzdugan, Prim-președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, care compun Regența numită de M. S. Regele Ferdinand I și primită de Reprezentațiunea Națională prin legea dela 4 Ianuarie 1926, urmează să depună, ambelor Adunări întrinite, jurământul prescris de art. 83 din Constituțiune”. Cotidianul „Dimineața” publică programul de lucru al Regenței: „De Luni, 25 Iulie, va începe activitatea Regenței, care va lucra pe rând, cum o vor cere nevoile, cu fiecare ministru în parte. Aceasta până ce se va fixa ziua de lucru a fiecărui ministru. Membrii Regenței vor avea birourile la palatul regal”²⁰⁷.

În data de 21 iulie 1927, un consiliu de miniștri întrunit ad-hoc a decis amânarea cu o zi a înmormântării Regelui Ferdinand. „Această schimbare în program” – scria „Aurora” – „s-a făcut în vederea ca să se dea timp și puțință ca să asiste și misiunile străine anunțate. La funeralii va asista și misiune specială a familiei Hohenzollern”²⁰⁸. Trupul neînsuflit al Regelui Ferdinand a fost

²⁰² *Ultimele clipe ale defunctului suveran*, în „Viitorul”, anul 20, no. 5820, joi, 21 iulie 1927, p. 2. *Ibidem*, *Prohibirea colportării știrilor false și tendențioase. Ordonanța comandamentului Corpului 2 Armată*, p. 1; *Ibidem*, *Exemple de devotament, de jertfă și de iubire de țară ale defunctului Suveran*, p. 1.

²⁰³ *Scrisoarea Regelui Ferdinand către președintele Consiliului*, în „Dimineața”, anul XXIII, no. 7412, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 1. *Idem*, „Aurora”, anul VII, no. 1715, duminică, 24 iulie 1927, p. 1. *Idem*, A.N.R., A.N.I.C., fond Casa Regală, Anexă-stare civilă, dos. 2/1927, ff. 21–23. *Idem*, *Testamente regale*, București, 2019, pp. 77–78.

²⁰⁴ *Ibidem*, în „Aurora”, anul VII, no. 1716, luni 25 iulie 1927, p. 1.

²⁰⁵ *Idem*, în „Universul”, anul XLV, no. 168, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 3: scrisoarea este reprodușă în original, cu scrisul defunctului Rege.

²⁰⁶ *Ibidem*, *Proclamația guvernului către țară*, în „Universul” Ediție specială III, anul XVI, no. 166 bis, joi, 21 iulie 1927, p. 2.

²⁰⁷ *Cum va lucra Regența*, în „Dimineața”, anul XXIII, nr. 7412, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 1.

²⁰⁸ *Solemnitatea de la Sinaia. Transportarea corpului suveranului decedat în capitală*, în „Aurora”, anul VII, no. 1714, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 2.

transportat la București, în cursul zilei de 21 iulie cu trenul mortuar, care pleacă din Sinaia²⁰⁹ și ajunge la Cotroceni la orele 16.30, unde este primit cu salve de tun. Din Gara Cotroceni, cortegiul poposește la Palatul regal, în Sala cea Mare. A doua zi, poporul îi aduce un ultim omagiu. Duminică, la orele 8.00 dimineața are loc o slujbă catolică. La orele 9.00, cortegiul se îndreaptă spre Gara de Nord, de unde, la orele 11.30, trenul regal pleacă la Curtea de Argeș. Însmormântarea are loc după orele 3.30, în prezența familiei regale române, a regelui Alexandru al Iugoslaviei și a unor delegații militare iugoslave și cehoslovace, a prinților de Hohenzollern-Sigmaringen și Hohenzollern-Langenburg.

Întreaga presă românească, indiferent de coloratura politică, publică textele telegramelor de condoleanțe adresate fiecărui membru al Casei regale de către Academia Română, prin vocea președintelui ei, savantul Emil Racoviță²¹⁰, de guvernul României, de Reprezentanța Uniunii Evreilor Români²¹¹, de diverse instituții ale statului, din toate provinciile istorice. Totodată, sunt publicate textele sau rezumatele articolelor presei străine. Presa franceză pune accentul pe sacrificiul de sine al Regelui în timpul războiului, printr-o serie de articole în „La Liberté”, „L'Intransigéant”, „Paris-Soir”, „Le Temps”, „Écho de Paris”, „Ère Nouvelle”, „Le Figaro”²¹², „Journal des Debats”²¹³, iar francezii îl omagiază printr-o slujbă organizată la Biserica română din Paris. În „The Times”, „Morning Post” și „Daily Telegraph”²¹⁴ este comemorat succesul turneului regal din Marea Britanie din anul 1924, ca și curajul Regelui în anii tulburi ai războiului²¹⁵.

Articole omagiale sunt publicate în cotidienele austriece, „Neue Freie Presse”, „Neues Wiener Journal”, „Reichspost”, germane, ca „Berliner Tageblatt”²¹⁶, în cele cehoslovace, ca „Prager Presse”, „Narodni Politike”, „Czechoslovakia Republika”, „Venkov”, „Cesko Slovo” și în „Giornale d'Italia”, „Corriere d'Italia”²¹⁷, „Osservatore”²¹⁸ și „Journal de Genève”²¹⁹.

²⁰⁹ *Ibidem*, *Plecarea cortegiului*, în „Aurora”, anul VII, no. 1714, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 3.

²¹⁰ *Ibidem*, *Condoleanțele Academiei Române*, în „Aurora”, anul VII, No. 1716, luni 25 Iulie 1927, p. 1.

²¹¹ *Telegrama guvernului României*, în „Viitorul”, anul 20, nr. 5820, joi, 21 iulie 1927, p. 1. *Idem*, „Universul”, ediție specială, anul XVI, numărul 166 bis, joi, 21 Iulie 1927, p. 2. *Idem*, „Dimineața”, anul XXIII, nr. 7412, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 2. *Idem*, *Reprezentanța Uniunii Evreilor Români, semnează Președintele deputat, dr. W. Filderman*, în „Aurora”, anul VII, anul 1715, duminică, 24 iulie 1927, p. 1.

²¹² În „Le Figaro”, Robert de Flers publică un articol laudativ la adresa Regelui Ferdinand I.

²¹³ *Străinătatea și doliul României*, în „Dimineața”, anul XXIII, nr. 7412, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 2.

²¹⁴ A.N.R., A.N.I.C., fond Casa Regală, Ferdinand-Oficiale vol. II, rola 180, f. 370.

²¹⁵ *Presa engleză și situațiunea din România*, în „Dimineața”, anul XXIII, nr. 7412, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 1.

²¹⁶ A.N.R., A.N.I.C., fond Casa Regală, Ferdinand-Oficiale vol. II, rola 180, f. 386.

²¹⁷ *Ibidem*, ff. 397, 405.

²¹⁸ *Ibidem*, ff. 375, 376.

²¹⁹ „Aurora”, anul VII, no. 1714, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 3; *Ibidem*, „Aurora”, anul VII, no. 1715, duminică, 24 iulie 1927, p. 1.

Telegrame de condoleanțe sosesc la București de pretutindeni: legația României de la Paris²²⁰, Londra²²¹, ministrul Afacerilor Străine al Greciei îi telegrafiază lui Titulescu²²².

Președintele Austriei Hainisch trimite Reginei Maria o telegramă de condoleanțe. Legația română, cancelarul Seipel îi trimite o altă lui I. I. C. Brătianu, iar Ministrul Austriei la București Lukes vine să asiste la funeraliile de la București. În timp ce Regele Alexandru I pleacă cu trenul spre București în data de 21 iulie, președintele Camerei trimite o telegramă Reginei Maria și președintelui Camerei și Senatului din București, Marele mareșal al Curții merge la Legația României, iar Ministrul Belgiei la București prezintă condoleanțe guvernului român. Domnul Motta, președintele confederației elvețiene, a prezentat o telegramă Reginei Maria, iar legația elvețiană a prezentat guvernului condoleanțe, în timp ce la palatul federal s-a arborat steagul negru. Președintele Reichului, Paul von Hindenburg, a prezentat, prin consilierul ministerial von Dochle, ministrului României condoleanțele statului german și a arborat steagul negru, de asemenea. Legația României la Berlin expediază o telegramă de condoleanțe²²³.

Mareșalul Curții și aghiotantul general al regelui Boris al III-lea al Bulgariei au adresat condoleanțe²²⁴, iar Regele i-a adresat Reginei văduve o telegramă de condoleanțe. Papa a trimis nunțiului apostolic de la București condoleanțe Reginei și guvernului român. Guvernatorul Romei a trimis o telegramă primarului orașului București. Mussolini și Grandi prezintă domnului Lahovary condoleanțe pentru moartea Regelui. Cardinalul Gasparri, în numele papei, a exprimat condoleanțele diplomatului român Dimitrie C. Penescu, la legația României de la Vatican²²⁵. Regele Italiei a dispus doliul Curții timp de 15 zile. Ministerul Afacerilor Străine trimite lui Constantin Hiott, ministrul Curții regale, condoleanțe de la Washington D. C.²²⁶.

Testamentul Regelui Ferdinand este publicat în Monitorul oficial, nr. 100 din 22 iulie 1927²²⁷. Redactat la 2 iunie 1925, actul preciza cu privire la statutul Castelului Pelișor: „Castelul Pelișor de la Sinaia împreună cu Casa pentru oaspeți (Cavalierhaus) și dependințele ce țin de Castelul Pelișor, – (locuința personalului, garajurile și grajdurile) – hotărâsc a rămâne în folosința soției mele cât timp va trăi. Regina Maria va dispune după a sa voință de mobilele din Palatul Cotroceni și din Castelul Pelișor. Întreținerea acestor reședințe este în sarcina succesorului meu la tron”.

În autobiografia sa *În umbra coroanei*, Principele Nicolae scria: „Prevăzător, regele Ferdinand adăugase un codicil la testament în care se arăta că Mihai urma să

²²⁰ A.N.R., A.N.I.C., fond Casa Regală, Ferdinand-Oficiale vol. II, rola 180, f. 368.

²²¹ *Ibidem*, f. 369.

²²² *Ibidem*, f. 396; *Idem*, „Aurora”, anul VII, no. 1714, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 1.

²²³ A.N.R., A. N. I. C., fond Casa Regală, Ferdinand-Oficiale vol. II, rola 180, f. 406.

²²⁴ *Ibidem*, ff. 407, 408.

²²⁵ *Ibidem*, ff. 393, 394.

²²⁶ *Ibidem*, f. 415.

²²⁷ *Testamente regale*, pp. 72–75 (testamentul); p. 76 (codicilul).

moștenească domeniile regale, dar, până la vârsta de 21 de ani, uzufructul trebuia plătit în contul mamei. Dar Carol, cel atotputernic, favorizat și de lașitatea generală, a denunțat codicilul și și-a însușit el aceste sume de bani. În atare împrejurări, mama a luat-o pe Ileana cu ea și-au plecat în străinătate”²²⁸. Într-adevăr, Ferdinand adaugă testamentului întocmit înainte de renunțarea la tron a Principelui Carol, codicilul din 11 ianuarie 1926, prin care întregul domeniu Sinaia-Predeal intra în proprietatea Principelui Mihai, iar Maria se bucura în continuare de prevederile testamentare din 1925. La 2 decembrie 1927, este semnat actul de partaj al succesiunii Regelui Ferdinand de către avocatul Rosenthal. Averele fostului suveran erau estimate la 387,476,714 lei. „Lui Mihai – notează Eugen Buhman – i s-a lăsat proprietatea Castelului Peleș, domeniul Sinaia – Predeal și imobilele din capitală”. Cotidianele „Universul”²²⁹, „Dimineața”²³⁰, „Aurora”²³¹ publică în paginile lor textul integral al testamentului Regelui Ferdinand și codicilul la testament.

De dispariția prematură a Regelui Ferdinand profită acum adversarii Regenței, care publică în *Le Journal* o pretinsă scrisoare, care – în aparență, ar fi fost scrisă la Sinaia – prin care Ferdinand îl voia pe Carol înapoi pe tron²³². Buhman și Argetoianu afirmă în jurnalele personale că această scrisoare – considerate apocrifă – era, de fapt, cât se poate de reală. Buhman jură că Regele a scris-o pe patul de moarte și că ea a fost văzută de Maniu și adresată lui Brătianu. Pentru a-și întări declarația, Buhman reproduce câteva pasaje: „Acum, când viața mi se scurge printre degete, toate gândurile mi se îndreaptă spre țara mea dragă, căreia i-am dedicat întreaga mea existență. Trebuie să vă mărturisesc că situația provocată de respingerea tronului de către fiul meu reprezintă cea mai mare grijă a mea. Fiul meu a fost crescut să devină rege. De dragul unității țării, pentru care s-au făcut atâtea sacrificii, recomand întoarcerea la vechea ordine de succesiune dinastică [...]. Îmi doresc dragului meu fiu Carol o domnie mărească și fericită peste țara pe care o iubesc atât de mult”²³³. Martha Bibescu confirmă episodul scrisorii misterioase: „el mai scrisese o scrisoare președintelui Consiliului, Generalul Averescu, ca să-i spuie că nu va reveni asupra hotărârii de la 4 ianuarie 1926”²³⁴, în sensul că nu ar mai fi repetat gestul din 4 ianuarie.

În această atmosferă mohorâtă, la 31 iulie 1927, pe adresa de la Sinaia sosesc vești de la Principele Carol. Maria avea să scrie în jurnal: „Am primit o telegramă

²²⁸ Prințul Nicolae de Hohenzollern, *În umbra Coroanei României*, Iași, Ed. Moldova, 1991, p. 69.

²²⁹ *DEȘCHIDEREA TESTAMENTULUI*, în „Universul”, ediție specială III, anul XVI, numărul 166 bis, joi, 21 iulie 1927, p. 2. *Ibidem*, *Testamentul Regelui Ferdinand I*, în „Universul”, anul XVI, nr. 166, vineri, 22 iulie 1927, p. 1: „DEȘCHIDEREA TESTAMENTULUI”.

²³⁰ *Idem*, *Testamentul și codicilul Regelui Ferdinand*, în „Dimineața”, anul XXIII, no. 7412, sâmbătă 23 iulie 1927, no. 7-9-11, p. 2.

²³¹ *Idem*, *Deșchiderea Testamentului*, în „Aurora”, anul VII, anul 1714, sâmbătă, 23 iulie 1927, p. 2. *Ibidem*, „Aurora”, anul VII, anul 1715, duminică, 24 iulie 1927, p. 1.

²³² Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 306.

²³³ *Ibidem*: „Declar cu tărie că nimeni nu i-ar fi putut imita scrisul fără să se vadă imediat că e vorba de un fals”.

²³⁴ Martha Bibescu, *op. cit.*, p. 70.

tristă de la Carol, care m-a dărâmat”²³⁵. În aceeași zi, *Realitatea ilustrată* publică un număr special dedicat funeraliilor Regelui Ferdinand: „Regele Ferdinand I s-a sfârșit în Castelul Pelișor de la Sinaia, în noaptea de 19 spre 20 Iulie, răpus de o boală grea, cancer al rectusului. Vreme de un an și mai bine știința și vigoarea defunctului Rege au luptat împotriva acestei boli fără leac. În cele din urmă, omul a fost învins”²³⁶.

X. MOARTEA REGINEI MARIA (18 iulie 1938)

Într-un omagiu de o mare frumusețe, Alice Voinescu, una dintre prietenele care au înțeles cel mai bine destinul tragic al acestei extraordinare femei și regine, scria la moartea suveranei, care a survenit la 18 iulie 1938 la Castelul Pelișor: „[...] A trebuit să învețe *supunerea*. Și, în sfârșit, se supunea cu atâta grație, liberă. A suferit mult de a fi în umbră, în ultimul timp, cred, iubea locul acesta în care se simțea nu *alături*, ci *deasupra*”²³⁷.

Din jurnalul lui Carol cunoaștem amănuntele ultimei zile a Reginei Maria: „Am aflat că într-adevăr, e foarte slabă și că a trebuit să i se facă o injecție ca să-i deie forță. Aceasta explică voiciunea ei de azi-dimineață. Spre seară, mă duc s-o văd. Este liniștită în pat și se uită la «scrap-book» pe care și-l făcuse cu atâta drag în timpul bolii. O găsesc foarte, foarte slăbită. După vreun ceas, ne spune că se simte obosită și să revenim mâine. Mi-a spus că mai are așa de multe să-mi spuie!”²³⁸.

Constantin Argetoianu povestește că a aflat de revenirea Mariei în țară din Dresda, *via* Polonia, în urma unui telefon al lui Armand Călinescu: „Nu numai că plecase, dar se și poticnise pe drum. Un șoc, adică o hemoragie destul de serioasă, a impus întreruperea călătoriei la Cernăuți... Aflu acum că Regina va fi totuși pornită mai departe și că mâine sosește la Sinaia. E chiar vorba de o intervenție chirurgicală... Toate acestea se țin însă secrete și ziarele nu au publicat nici măcar vestea sosirii Reginei”²³⁹. Același om politic relatează pe larg împrejurările în care – la 9 iulie, la Patriarhie – are loc un Consiliu „cu atribuții molieresti”²⁴⁰, care avea sarcina de a decide asupra intenției de revenire a Reginei în țară²⁴¹, al cărei diagnostic final este acela de ciroză splenohepatică²⁴². La rândul lui, Regele Carol menționează „conferința” despre sănătatea Reginei²⁴³. În aceeași zi, Argetoianu notează: „Ziarele de azi-dimineață publică un scurt comunicat al Casei Regale prin

²³⁵ *Ibidem*, p. 255.

²³⁶ *Funeraliile regelui la Sinaia*, în „*Realitatea ilustrată*”, anul 1, no. 26/31 iulie 1927, pp. 5–6.

²³⁷ Alice Voinescu, *Jurnal*, vol. I, Iași, Ed. Polirom, 2013, pp. 122–123.

²³⁸ *Ibidem*, pp. 203–217.

²³⁹ Constantin Argetoianu, *Însemnări...*, vol. V, p. 36.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 23.

²⁴¹ *Ibidem*, pp. 23, 25.

²⁴² *Ibidem*, p. 23.

²⁴³ Carol al II-lea, Regele României, *Însemnări zilnice*, 1937–1951, vol. I, București, Ed. Scripta, 1995, pp. 196–197.

care se anunță că «M. Sa Regina a intrat în țară ieri dimineață», dar că din cauza oboselii călătoria a fost întreruptă la Cernăuți și că M. Sa își va continua drumul noaptea aceasta ca să ajungă la Sinaia azi, duminică dimineață, 17 iulie. Și nimic mai mult... Regele, Regina Elisabeta, Patriarhul și aproape tot guvernul – au plecat de ieri după-amiază la Sinaia»²⁴⁴.

A doua zi, Argetoianu consemnează: „18 iulie. Starea și deplasările Reginei Maria au ieșit din domeniul tănuirii și azi-dimineață a apărut în fine un comunicat cuprinzător și lămuritor prin care se deslușea că Regina, oprită în ziua de sâmbătă în Cernăuți din cauza hemoragiei ivite, și din cauza căldurii excesive, a sosit ieri dimineață la Sinaia, unde a fost întâmpinată la gară de Regele Carol, de Voievodul Mihai, de Principesa Elisabeta și de Guvern. Comunicatul mai conține, pentru prima dată, precizarea bolii de care suferă Regina (ciroză spleno-hepatică) și mai adaugă că dată fiind starea bolnavei, orice audiență este suspendată timp de 30 de zile²⁴⁵. Cu Regina a venit și profesorul Störmer, profesor cu reputație de la Jena și directorul Sanatoriului Lahmann [...]»²⁴⁶.

La rândul lui, Eugen Buhman scria: „18 iulie, ora 7 seara. Pe la ora 12 s-a răspândit vestea că Regina era rău de tot. Două comunicate succesive publicate în ediții speciale anunțau că o nouă hemoragie se declanșase azi-dimineață și că medicii nu izbuteau să o oprească. Respirația, 36, pulsul, 140... La ora 6 am aflat că Regina își dăduse ultima suflare la ora 5, 38... Consternarea a fost generală. Toată lumea o știa pierdută, dar nimeni nu credea că deznodământul e atât de aproape [...]»²⁴⁷.

Inevitabilul se produce, iar Regele Carol al II-lea avea să îl consemneze scurt în jurnal: „Cu toate nădejtile ce le-am putut avea ieri, astăzi, la 5,38 seara, s-a stins mama; fără durere²⁴⁸. În seara zilei de 18 iulie, ziarele „Universul” și „Capitala” titrau pe prima pagină, în chenar negru: „A MURIT M. S. REGINA MARIA. COMUNICAT NR. 81. Ministrul Casei regale face cunoscut: Majestatea Sa Regina Maria a încetat din viață în Castelul Pelișor, azi 18 Iulie 1938, la ora 17,38. La căpătâiul Augustei Bolnave se găseau: Majestatea Sa Regele, Alteța Sa Regală Principesa Elisabeta și Măria Sa Marele Voievod de Alba Iulia. Erau prezenți I. P. S. S. Patriarhul Miron al României, Președinte al Consiliului de Miniștri, Profesor Dr. Stoermer, Profesor Dr. Hortolomei, dr. Lascăr și dr. Iliescu. București, 18 Iulie 1938»²⁴⁹. Totodată, Ministerul de Interne a transmis telegrafic următorul comunicat

²⁴⁴ Constantin Argetoianu, *Însemnări...*, vol. V, p. 36.

²⁴⁵ În realitate, au existat două comunicate: *Comunicatul nr. 79*, în „Universul”, Ediție specială, luni, 18 iulie 1938, p. 1. *Idem*, *Comunicatul 80* în „Universul”, Ediție specială, luni, 18 iulie 1938, p. 1. *Ibidem*, *COMUNICATELE SĂNĂTĂȚII M.S.REGINA*, în „Universul”, anul 55, nr. 194, miercuri, 20 iulie 1938, p. 1. *Ibidem*, Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 439: „Starea a devenit foarte gravă. Astăzi a survenit o nouă și abundentă pierdere de sânge. Majestatea Sa este foarte anemică”. „Alt comunicat: „Starea este din ce în ce mai gravă. Hemoragia continuă”.

²⁴⁶ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. V, p. 38.

²⁴⁷ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 40.

²⁴⁸ Carol al II-lea, Regele României, *op. cit.*, vol. I, pp. 204, 205.

²⁴⁹ *A MURIT M. S. REGINA* în „Universul”, ediția a II-a specială, luni, 18 iulie 1938, p. 1. *Idem*, *Comunicat nr. 81* în „Capitala”, ediția II, anul III, no. 742/joi 21 iulie 1938, p. 2. *Ibidem*, *S-au spulberat nădejtile toate* în „Capitala”, p. 1.

tuturor autorităților: „În urma morții Reginei Maria și a doliului care lovește țara, toate spectacolele și distracțiile publice sunt suspendate până după ziua înmormântării”²⁵⁰.

„Universul” și „Capitala” publică telegrama patriarhului Miron Cristea, adresată tuturor parohiilor din țară: „I. P. S. Patriarh a trimis următoarea telegramă: Glorioasa Regină Maria a adormit întru Domnul Luni 18 Iulie între orele 5 și 6. Dispun ca în toate zilele până la îngropăciune să se tragă clopotele în toate bisericile din Patriarhie și să se facă slujbe pentru odihna sufletului în veci neuitatei Regine Mamă”²⁵¹.

Eugen Buhman înregistrează tristețea generală care s-a instalat odată cu dispariția fostei suverane: „Consternarea a fost generală, căci Regina Maria a fost iubită de toată lumea: era frumoasă și simpatcă. În anii din urmă s-a mai adăugat față de dânsa și un sentiment de milă: știam cu toții că, afară de Ileana, copiii ei nu se purtau bine cu dânsa. Mai ales Regele, care nu i-a iertat niciodată instinctele ei de dominație și pe Știrbei”²⁵².

În autobiografia sa, *Trăiesc din nou*, Ileana evocă contextul zilei nefaste a morții mamei sale, despre a-l cărei deces a aflat abia după trecerea cu mare dificultate a graniței ungare, pe când se afla în orașul Cluj, unde toate drapelele erau coborâte în bernă: „În 18 iulie 1938 am primit un telefon care mă anunța că mama era pe moarte” [...] Mama murise la ora cinci, în ziua precedentă, în timp ce eu încă mă luptam să obțin permisiunea să mă duc la ea”²⁵³.

În ziua decesului, nerăbdător să cunoască prevederile testamentului defunctei Regine, Carol al II-lea comentează nemulțumit în jurnal: „Testamentul îl deschid și-l parcurg spre a vedea dacă nu sunt dispozițiuni speciale referitoare la înmormântare. Găsesc dispozițiunea ca ea să fie înmormântată la Curtea de Argeș, iar inima ei la Balcic, în *Stella Maris*. Răsfoind, așa în treacăt, testamentul, observ că eu primesc Balcicul și Ileana, Bran, fetele, bijuterii, iar Nicky numai bani; destul de neechitabil”²⁵⁴.

Prevederile testamentare sunt îndeplinite la 29 iulie 1938, unde – la deschiderea oficială a testamentului – așa cum plastic se exprimă Buhman – are loc o ceartă „ca între țigani”²⁵⁵. Maria nu le uită nici pe doamnele de onoare: la 30 iulie, Irina Procopiu scria: „[...] Scumpa Regină mi-a lăsat un mantou de *breitschwanz*, cu guler de vulpe, un platou de argint, o pendulă, un evantai. Doamnei Mavrodi, un candelabru de argint”²⁵⁶. Textul testamentului a fost publicat

²⁵⁰ „Universul”, ediția a II-a specială, luni, 18 iulie 1938, p. 1.

²⁵¹ *Ibidem*, p. 1; *Idem*, „Capitala”, ediția II, anul III, no. 742, p. 3.

²⁵² Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 40; Tatiana Niculescu Bran, Regina Maria. *Ultima dorință*, București, Ed. Humanitas, 2017, p. 151.

²⁵³ Ileana..., *op. cit.*, pp. 30, 31.

²⁵⁴ Carol al II-lea, Regele României, *op. cit.*, p. 205. *Testamente regale*,..., pp. 159–163.

²⁵⁵ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 441.

²⁵⁶ Irina Procopiu, *Pagini de jurnal (1891-1950)*, Iași, Ed. Polirom, 2016, p. 169.

integral la 15 august 1938, în „Gazeta judecătorească”, organul oficial al Uniunii Asociațiilor Funcționarilor Judecătorești din România²⁵⁷.

Cu ocazia ceremoniilor funerare, Carol al II-lea a emis un regulament strict: „19 Iulie orele 11 dimineata: Rămășițele pământești ale Reginei Maria au fost depuse în holul Castelului Pelișor. Acei care doresc s-o mai vadă o dată sunt admiși între orele 14 și 19, iar în ziua de 20 Iulie între orele 10 și 19”²⁵⁸. De la Pelișor sicriul a fost transportat pe umeri de către ofițeri la Castel Peleş, la orele 11.00, unde clerul a oficiat serviciul religios, urmat de discursul patriarhului, despre care scriu „Timpul”, cotidianul lui Grigore Gafencu și „România”, ziarul lui Cezar Petrescu²⁵⁹. Urmău sicriul Regele, Marele Voievod Mihai, Prințesa Elisabeta, Patriarhul, Guvernul, Casele Regale Civilă și Militară, autoritățile din Sinaia. Comunicatul numărul 82, publicat de „Universul” și Timpul”, preciza programul următoarelor zile, până la înmormântarea de la Curtea de Argeș²⁶⁰, care a avut loc la 24 iulie 1938. Potrivit doleanțelor Reginei, culoarea de doliu urma să fie violetul, așa încât, „Holul Castelului Peleş a fost decorat în întregime în această culoare. Catafalcul era învelit în purpură, iar sicriul, acoperit pe trei sferturi cu tricolorul național. Patru ofițeri ai Regimentului 4 Roșiori sunt convocați să asigure garda. Regina este înveșmântată în alb cu o coleretă în *point de Bruxelles*”²⁶¹.

„Ordinea” scria, sub titlul sugestiv „Îngenunchieri și lacrimi la Sinaia”, un amplu articol, dedicat tragicului eveniment²⁶². În același ton patetic, „Ordinea” continua seria articolelor dedicate Reginei: „Sufletul țării întregi e cernit. PETALELE DE SÂNGE ALE FLORILOR,/ PĂZESC SOMNUL MAREI REGINE”²⁶³. Corespondentul de presă al cotidianului „Capitala” publica pe prima pagină un articol intitulat „Regii Europei iau parte la doliul României. Flori roșii și doliu violet înconjoară somnul etern al Suveranei”, în care descria atmosfera de doliu de la Castelul Peleş”²⁶⁴. Prezent la înmormântare împreună cu soția, Constantin Argetoianu relatează: „Nevastă-mea a ținut să depună câteva flori lângă trupul neînsuflețit al Reginei și am însoțit-o și eu la Sinaia să mai scap de ucigătoarea căldură din București. Am sosit la Peleş pe la ora 12. Trupul Reginei tocmai fusese transportat de la Pelișor și așezat în holul de sus al Peleşului”²⁶⁵.

²⁵⁷ Testamentul Reginei Maria, în „Gazeta judecătorească”, anul II, no. 12, 15 august 1938, p. 5. *Idem*, Pasaje din testament au apărut și în ziarul lui Cezar Petrescu, „România ilustrată”, sâmbătă, 27 august 1938, p. 2.

²⁵⁸ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 439.

²⁵⁹ „Timpul”, anul II, no. 436, joi, 21 iulie 1938, p. 1.

²⁶⁰ Programul funeraliilor în „Universul”, anul 58, no. 193, marți, 19 iulie 1938, p. 1. *Idem*, „Timpul”, anul II, nr. 438, sâmbătă, 23 iulie 1938, p. 1.

²⁶¹ Constantin Argetoianu, *Însemnări...*, vol. V, p. 42.

²⁶² *Îngenunchieri și lacrimi la Sinaia*, în „Ordinea”, ultima oră, anul VII, no. 1882, iulie 1938, p. 6. *Ibidem*, Trece poporul, trece mereu și plânge mereu în „Ordinea”, ultima oră, anul VII, no. 1882, iulie 1938, p. 6.

²⁶³ *Ibidem*, „Ordinea”, anul VII, no. 1882, Joi, 22 Iulie 1938, p. 1.

²⁶⁴ Regii Europei iau parte la doliul României, în „Capitala”, Ediția II, an III, nr. 742, joi, 21 Iulie 1938, p. 1.

²⁶⁵ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. V, p. 40.

În după-amiaza zilei de 21 iulie, trenul mortuar a sosit în gara Sinaia. „Vagonul mortuar – scria «Universul» – este acoperit cu o stofă violetă. La cele patru colțuri ale vagonului arde câte o candelă îndoliată. De jur împrejur, el este drapat cu tricolorul îndoliat și ghirlande de brad, iar ușile sunt îmbrăcate în crep, pe care lucește cifrul în argint al Suveranei. Tot în cursul după-amiezii a sosit în gara Sinaia afetul de tun, pe care va fi așezat sicriul cu rămășițele pământești ale defunctei Suverane”²⁶⁶.

Cu talentul său inimitabil, Argetoianu culege și înregistrează zvonurile apărute în jurul morții Reginei: „Prințesa Ileana și Arhiducele Anton au sosit ieri. Regina Mignon e la Londra și nu va putea sosi decât mâine sau poimâine. Mamulea a fost trimisă să o aducă. [...] Din câte se spune, copiii Reginei nu sunt peste măsură afectați de moartea mamei lor, nu numai Carol și Elisabeta, dar chiar și Ileana. [...] Se zice că singurul afectat a fost Nicolae. Venit în vizită la mumă-sa, la Weisser Hirsch, a însoțit-o în călătorie până la granița românească. Ieri s-a primit din partea lui o telegramă laconică: «Sosesc la Sinaia la ora 3 ½»²⁶⁷. Zvonul acesta este susținut și de memoriile lui Buhman: «Se zice că ultimul cuvânt al Reginei ar fi fost *Nicolae* și Manolescu-Strunga²⁶⁸ [...] pretinde că Regina l-ar fi însărcinat să spună Regelui că Nicolae *trebuie să vină în țară*»²⁶⁹.

Joi, 21 iulie, sicriul este așezat pe un afet de tun tras de șase cai. „Pe tot parcursul drumului de la Peleș la gară, o lume imensă urma cortegiul. Trenul mortuar pornește din Sinaia la orele opt. Toate stațiile de cale ferată de-a lungul drumului erau drapate în violet”²⁷⁰. În ediția a doua, „Capitala” publica itinerariul cortegiului funerar, conform programului funeraliilor²⁷¹. După un scurt popas lângă cimitirul eroilor din Sinaia²⁷², cortegiul ajunge la gara Sinaia la orele 8.20, unde o companie de gardă a intonat imnul regal. „Garnitura”, relatează revista „România ilustrată”, care „era formată din 16 vagoane, trase de două locomotive, ornate cu steaguri tricolore îndoliate. [...]”²⁷³, se oprește la Gara Cotroceni, iar sicriul este transportat la Palatul Cotroceni, unde garda este asigurată de ofițerii Regimentul 4 Roșiori. În zilele de 22 și 23 iulie, sicriul este expus în Sala Tronului. La 24 iulie, pe Bulevardul Kisseleff devenit neîncăpător, cortegiul funerar poposește în gara Mogoșoaia, de unde pleacă la Curtea de Argeș. La înmormântare

²⁶⁶ „Universul”, anul 55, no. 196, 22 Iulie 1938, p. 1.

²⁶⁷ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, vol. V, p. 42.

²⁶⁸ Ion Manolescu-Strunga (1889–1951) a fost om politic liberal, cu studii de economie la Viena și doctorat la Berlin, ministrul industriei și comerțului în perioada 1934–1935 și ministru secretar de stat, în anul 1937. A fost arestat de comuniști și a murit în închisoarea Sighet, după un an de detenție.

²⁶⁹ Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 423.

²⁷⁰ *Ibidem*, p. 440.

²⁷¹ *Ceremonia de la Sinaia (21 Iulie)*, în „Capitala”, Ediția II, anul III, nr. 744, sâmbătă, 23 iulie 1938, p. 1. *Idem*, „România”, anul I, no. 52, Sâmbătă 23 Iulie 1938, p. 1.

²⁷² *Ibidem*, *Momente impresionante*, în „România”, anul I, no. 52, sâmbătă 23 Iulie 1938, p. 1.

²⁷³ „România ilustrată”, anul I, no. 52, Sâmbătă 23 Iulie 1938, p. 1.

iau parte Regina Mignon, Arhiducii de Habsburg Ileana și Anton, Marii Duci Paul, Olga și Kiril. Conform dorinței testamentare a Mariei, la 29 septembrie, inima Reginei este depusă la Balcic.

Ecourile morții Mariei în presa străină sunt copleșitoare. Câteva titluri de articole sunt inserate în revista „România ilustrată” lui Cezar Petrescu: „Turcia participă la doliul României aliate”, „La Conferința păcii, apărând cauza României” (Belgrad), „Regina vitează este creatoarea României Mari de astăzi”, „Regina a îndurat aceleași lipsuri și dureri ca și supușii Ei” (Budapesta), „Doliul ce lovește poporul român este adânc împărtășit de poporul italian” (Roma), „Nu vom uita niciodată...” (Londra), „Cine oare ar putea uita lupta Reginei Maria pentru făurirea României Mari?” (Paris), „Regina Maria, deși femeie, a arătat în marele război atâta curaj și bărbăție, cum puțini bărbați au dovedit în acea vreme” (Berlin), „Dispare una dintre cele mai marcante personalități ale familiilor domnitoare din Europa” (Varșovia), „Durere adâncă în Statele Unite” (New-York)²⁷⁴.

Sub titlul generic „Străinătatea la moartea Reginei”, cotidianul „Timpul” făcea rezumatul conținutului articolelor presei străine: „Le Journal”, Saint-Brice, „Le Figaro”, „Paris Midi”, „Le Journal des Debats”, Albert Mousset scria despre Maria: „O înaltă figură a politicii și gândirii dispare. [...]”. „Berliner Tagerblatt” scria: „Cu moartea Reginei Mame a României dispare din viața Europei una din figurile cele mai încântătoare și cele mai interesante”. „Frankfurter Zeitung” recunoaște în moartea Mariei dispariția unei figuri istorice de mare valoare. „Völkischer Beobachter” subliniază rolul reginei în război, „Deutsche Allgemeine Zeitung” scria despre mama-regină, „Kölnischer Zeitung” sublinia rolul ei politic. „Daily Telegraph” își asigura cititorii: „Nu vom putea uita niciodată, așa după cum nici Ea nu a uitat, că Regina Maria a României a fost Prințesă engleză, că dragostea sa pentru țara sa natală era nemăsurată”. „Messagere” și „Giornale d'Italia” afirmă că „Doliul care a izbit poporul român este împărtășit adânc de poporul italian”. „Tribuna” scria că „Poporul italian se asociază copleșit de emoție la doliul națiunii române. „Samouprava”, ziar iugoslav, afirma: „Cu moartea Reginei Maria a României dispare una dintre ultimele figuri istorice ale epocii marelui război”, iar „Pravda” subliniază activitatea din război a fostei suverane²⁷⁵.

O serie de personalități ale epocii publică articole omagiale la adresa Reginei defuncte. Printre ele, Micaela Catargi²⁷⁶, Alice Voinescu²⁷⁷, Elena Văcărescu²⁷⁸,

²⁷⁴ *Omagiul presei străine*, în „Realitatea ilustrată”, sâmbătă, 27 august 1938, p. 2.

²⁷⁵ *Străinătatea și moartea reginei Maria*, în „Universul”, 58, nr. 195, Joi, 21 Iulie 1938, p. 5.

²⁷⁶ *Amintiri*, în „Glasul muntelui”, anul V, no. 157, Câmpulung, 31 iulie 1938, p. 2. *Idem*, *Maria regina României*, în „Realitatea ilustrată”, anul XXXVII, no. 7, sâmbătă 27 august 1938, p. 6.

²⁷⁷ „România”, anul I, nr. 54, luni, 25 iulie 1938, p. 4.

²⁷⁸ Elena Văcărescu, *A căzut o stea, moare o regină*, în „Realitatea ilustrată”, anul XXXVII, no. 7, sâmbătă 27 august 1938, p. 5. Articolul a fost publicat la Paris și este reprodus de revista din România.

N. Iorga²⁷⁹, Grigore Gafencu²⁸⁰, George Demetru Pan²⁸¹ și Georges Oudard²⁸². Revista *Timpul femeii*²⁸³ îi dedică un număr omagial, cu articole variate: *Domnița din basme, S-a stins Regina, Regina istoriei, Toți copiii Reginei și toate rudele s-au adunat în jurul ei, Castelele pe care le-a iubit, Povestea unei vieți*.

Potrivit uzanțelor diplomatice²⁸⁴, pe adresa Ministerului Afacerilor străine au fost trimise un număr impresionant de telegrame. Totodată, cotidianul „Timpul” își informa cititorii că ministrul de externe al României, N. Petrescu-Comnen, a dat ordin tuturor consulatelor și legațiilor române din străinătate să arboreze drapele negre²⁸⁵. Transmit omagii și condoleanțe lui N. Petrescu-Comnen, ministrul Afacerilor Străine, Bardossy, ministrul Ungariei în România, Wilhelm Fabricius, Ministrul Germaniei, Ducici, Ministrul Iugoslaviei. N. Petrescu-Comnen mai primește condoleanțe de la guvernele Norvegiei, prin Terge Knudtson, însărcinatul cu afaceri, din partea Suediei, prin Reuterswuerd și a Spaniei, prin Alcover, Garant al Agenției Naționale a Spaniei Naționaliste. Ministrul Franței la București, Adrien Thierry, telegrafia în numele Guvernului Republicii”. Ministrul N. Petrescu-Comnen primește pe ministrul Japoniei, Greciei și însărcinații cu afaceri ai Sovietelor, Albaniei, Angliei și Turciei²⁸⁶.

Eduard Beneș, președintele Cehoslovaciei²⁸⁷, monseniorul Cassulo nunțul apostolic²⁸⁸, Samparo, decanul Corpului Diplomatic, secretarul general al ministerului afacerilor străine al Portugaliei²⁸⁹ și generalul Phart, aghiotantul Reginei Wilhelmina a Olandei²⁹⁰ expediază telegrame de condoleanțe, în timp ce presa greacă informa: „Din ordinul Regelui George al Greciei, aflat la Corfu, un

²⁷⁹ N. Iorga, *Întru amintirea Reginei Maria*, în „Neamul Românesc pentru popor”, anul XXVIII, nr. 10/15 august 1938, p. 57.

²⁸⁰ Grigore Gafencu, *La moartea Reginei Maria*, în „Timpul” anul II, nr. 435, Miercuri, 20 iulie 1938, p. 2.

²⁸¹ George Demetru Pan, *Marea Regină în sufletul poporului ei*, în „România ilustrată”, anul XXXVII, no. 7, sâmbătă 27 August 1938, p. 5.

²⁸² Georges Oudard (1889–1971) a fost un celebru jurnalist, scriitor și istoric francez, autorul unei biografii dedicate Reginei Maria a României, publicată în anul 1939 la Editura Plon. Oudard o vizitează pe Maria la Weisser Hirsch, la 8 iulie 1938, unde îi ia un lung interviu. Pasaje din acest interviu au fost inserate de Cezar Petrescu, în revista sa; Georges Oudard, *Ultima mea întrevvedere cu regina Maria*, în „România ilustrată”, anul XXXVII, no. 7, sâmbătă, 27 august 1938, p. 16.

²⁸³ „Timpul femeii”, anul VII, no. 25, 1938, pp. 1–3.

²⁸⁴ *Condoleanțele corpului diplomatic*, în „Capitala”, ediția II, anul III, no. 745, duminică, 24 iulie 1938, p. 2.

²⁸⁵ „Timpul”, anul II, no. 435, miercuri, 20 iulie 1938, p. 3.

²⁸⁶ „Ordinea”, ultima oră, anul VII, no. 1882, iulie 1938, p. 6. *Ibidem*, *Serviciu divin la catedrala ortodoxă în Tokio pentru M. S. Regina Maria*, în „Universul”, anul 55, nr. 199, luni, 25 iulie 1938, p. 1.

²⁸⁷ „România ilustrată”, anul XXXVII, no. 7, sâmbătă 27 August 1938, p. 3. *Idem*, *Condoleanțele Parlamentului cehoslovac*, în „Universul”, anul 55, no. 197, sâmbătă, 23 iulie 1938, p. 2.

²⁸⁸ *Monseniorul Cassulo a prezentat condoleanțe în numele Corpului diplomatic*, în „Timpul”, anul II, nr. 435, miercuri, 20 iulie 1938, p. 3.

²⁸⁹ *Condoleanțele președintelui Portugaliei* în „Universul”, anul CI, no. 199, luni 25 iulie 1938, p. 3: „Lisabona, 21 (Rador).

²⁹⁰ *Idem*, *Condoleanțele Olandei pentru moartea Reginei Maria*, în „Universul”, anul CI, no. 199, luni 25 iulie 1938, p. 1.

serviciu funebru va fi celebrat, mâine dimineață, la catedrala din Corfu, pentru odihna sufletului Reginei Maria a României”²⁹¹.

Telegrame parvin pe adresa Palatului regal de la Sindicatul Ziariștilor²⁹², Consiliului Internațional al Femeilor²⁹³, Cercul cultural al asociației „Astra”, Cercetașii de război 1916–1919, Camerele de Comerț și Industrie²⁹⁴. La funeralii iau parte Prințul Chiril, reprezentantul Regelui Bulgariei, ducele și ducesa de Kent, Adrien Thierry, ministrul Franței al București²⁹⁵, Veverka, ministrul Cehoslovaciei la București²⁹⁶.

Copleșită de tristețea dispariției celei pe care o slujise cu devotament total, afecțiune sinceră și discreție absolută, Irina Procopiu notează la 20 iulie 1938: „Regina mea, dulce și nobila Regină a murit alaltăieri. Am vegheat-o în prima ei zi de eternitate. [...] Ce melancolie îngrozitoare mă cuprinde! Măine-dimineață, plecare spre București, apoi la Curtea de Argeș”²⁹⁷.

Mai temperat și mai puțin sentimental, diplomatul Dimitrie Ghyka scria: „Chiar și atunci când sănătatea i-a fost zdruncinată și s-a zbătut împotriva unei boli incurabile care a răpit-o în 1938, energia, dorința de a trăi și de a fi mereu Regina nu s-au potolit, ducând-o uneori, în anii de văduvie, pe căi nesigure, pe care pentru propria-i liniște ar fi fost mai bine să nu apuce [...]”²⁹⁸.

La rândul ei, Alice Voinescu scrie în *Jurnal* un veritabil necrolog, prin care îi laudă setea de libertate și nonconformismul: „A murit Regina noastră iubită! Mi se pare că mă despart de un prieten mare. Ce curioasă reacție! O durere, o tristețe, nu vie și totuși pătrunzătoare. Se termină o epocă mare, dintr-un punct de vedere, ușoară, din altul”²⁹⁹.

În stilul său pragmatic, Regele Carol al II-lea scria: „Luni, 29 august. Dimineața, cu D[uduia], la Pelișor. Nu mai fusesem de la înmormântare ...”. „Văd cu plăcere că au rămas multe lucruri frumoase în casă, cari îmi revin, deci, mie și nu am nevoie de a fi prea gelos pentru mobilele vechi ce le-au primit ceilalți”. Cu o parte din obiectele Reginei defuncte, Elena Lupescu decorează una dintre camerele Castelului Foișor³⁰⁰. După acest episod, la 2 septembrie, de ziua Elenei Lupescu, Regele Carol își exprima în jurnal dorința de a interveni asupra fostei reședințe a Marici, care – din fericire pentru posteritate – nu s-a materializat niciodată:

²⁹¹ *Ibidem*, p. 1.

²⁹² *Telegrama de condoleanțe a Sindicatului Ziariștilor*, în „Capitala”, ediția II, anul III, nr. 745, duminică, 24 iulie 1938, p. 2.

²⁹³ *Ibidem*, *Omagiul Consiliului Internațional al Femeilor*, în „Capitala”, ediția II, anul III, nr. 745, duminică, 24 iulie 1938, p. 2.

²⁹⁴ „Universul”, anul 55, nr. 194, Miercuri, 20 iulie 1938, p. 3.

²⁹⁵ *Ibidem*.

²⁹⁶ *Ibidem*: „Delegația cehoslovacă la funeraliile Reginei Maria”.

²⁹⁷ Irina Procopiu, *op. cit.*, pp. 168–169.

²⁹⁸ Dimitrie Ghyka, *op. cit.*, p. 268.

²⁹⁹ Alice Voinescu, *op. cit.*, pp. 122–123.

³⁰⁰ Carol al II-lea, *Regele României*, *op. cit.*, vol. I, p. 234.

„Mi-a năzărit o nebunie, să transform nu numai interiorul *Pelișorului*, dar și exteriorul”³⁰¹.

Eugen Buhman afirmă că odată cu dispariția Reginei Maria se încheie, de fapt, perioada de glorie a Castelului Pelișor: „După moartea ei, Pelișorul n-a mai fost locuit de nimeni. [...] Doar zidurile ar mai putea istorisi despre zilele liniștite, vesele și frumoase ce au fost îngăduite de soartă familiei Princiare de a trăi acolo”³⁰². Cu același ton nostalgic, Principesa Ileana scria în memoriile sale: „Dar în anii următori, când am venit la Sinaia, am simțit că mi se strânge inima un pic. După moartea mamei, Pelișorul a fost închis”³⁰³.

După anul 1914, Castelul Pelișor devine – potrivit mărturiei contemporanilor – inima dinastiei române, centrul de greutate al unei structuri monarhice de tip modern, opusă celei anterioare. Din momentul revenirii la Sinaia în anul 1919, Curtea regală adoptă stilul de viață specific aristocrației înalte engleze: vechiul protocol german și atmosfera audiențelor se relaxează, iar regele se manifestă tot mai mult ca *arbitru* în politica românească și mai puțin ca jucător activ. *Anii faști* ai Castelului Pelișor, adică perioada scurtă, cuprinsă între 1919–1925, oglindesc totodată echilibrul societății românești interbelice, în general. *Anilor faști* le corespund două evenimente matrimoniale, din păcate, cu finaluri nefericite: logodnele Principeselor Elisabeta (căsătorită în anul 1921 și divorțată în anul 1935) și Mignon (căsătorită în anul 1922 și rămasă văduvă în anul 1934).

Anii nefaști ai Castelului Pelișor se derulează în intervalul 1925–1938 și sunt marcați de evenimente negative diverse, care au însă meritul de a-l consacra drept loc de decizie politică și spațiu de reprezentare al monarhiei române. În urma celei de-a treia declarații de renunțare la tron a Principelui Carol, Consiliul de coroană reunit la Castelul Pelișor, în seara zilei de 31 decembrie 1925, decide excluderea sa de la linia succesorală, ca și din rândul membrilor familiei regale. O lună mai târziu, la 31 ianuarie 1926, un al doilea Consiliu de coroană proclamă Regența și îl desemnează drept moștenitor al tronului pe tânărul Principe Mihai. Dificultatea celor două decizii determină reacții în lanț: în anul 1927, epuizat de boală și de incertitudinea moștenirii sale istorice, Regele Ferdinand se stinge din viață, la 20 iulie. Trei ani mai târziu, Principele Carol revine intempestiv și anulează deciziile Consiliilor de coroană.

Raporturile celor doi protagoniști în viață, Regina Maria și Regele Carol al II-lea cunosc acum un continuu regres: pentru a o ostraciza, Regele Carol al II-lea impune cununia Principesei Ileana cu arhiducele Anton de Habsburg (26 iulie 1931), distrugând astfel, ultima verigă cu trecutul. Supusă unor persecuții continue, starea de sănătate a Reginei Maria se degradează constant. După internări interminabile în sanatorii din Italia și Germania, Regina Maria se stinge din viață la 18 iulie 1938, marcând astfel, momentul cel mai tragic din istoria Castelului Pelișor.

³⁰¹ *Ibidem*, p. 237.

³⁰² Eugen Buhman, *op. cit.*, p. 69.

³⁰³ Ileana, pp. 149–150.

PELIȘOR CASTLE: SPACE OF REPRESENTATION
AND POLITICAL DECISION (1903–1938)

Abstract

The paper treats the representative part as a place for political decision making that Pelișor Castle played during the young monarchy before and after 1914. Its representative function is illustrated by the solemn moment of Pelișor Castle inauguration ceremony (24th Mai 1903) and by the birth of Prince Nicolas (18th August 1903), events we analyzed in detail based on archival documents, as well as primary sources. The funerary events linked to the passing of the two sovereigns, King Ferdinand (20th July 1927) and Queen Mary (18th July 1938) were retraced with the help of primary sources (memoirs, diaries), and in particular of the ample articles published in newspapers of wide circulation and differently placed in the political spectrum. The resort to the press stands out as our most valuable contribution through this chapter to the historical reconstruction of those events, which have been the object of other researches too. Its condition as a place for political decision making is proved by several political events, such as archduke Franz-Ferdinand's official visit in July 1909, accompanied by Sophia Chotek, as well as Ottokar Czernin and von dem Bussche's interventions in the years of neutrality, in their earnest endeavor to make Romania respect its military alliances. Furthermore, based on archival documents and primary sources, the chapter deals in detail with the matrimonial events which took place at Pelișor Castle: Princess Elisabeth's betrothal (12th October 1920), Princess Mary's "unofficial" betrothal (9th January 1922) and Princess Ileana's civil wedding with archduke Anton of Habsburg (26th July 1931). The part played by Pelișor Castle as a place of political decision making was exemplified by the presentation of the two Crown Councils held here, on 31st December 1925 and 31st January 1926. Finally, the paper widely describes from the journalist point of view, the tragical events concerning the premature deaths of King Ferdinand (20th July 1927) and Queen Marie (18th July 1938).

Keywords: Pelișor Castle, King Charles I, Queen Mary, King Ferdinand, representation, political decision